

ПЛАН РАЗВОЈА
ОПШТИНЕ АЛЕКСАНДРОВАЦ
ЗА ПЕРИОД ОД 2020. ДО 2027. ГОДИНЕ

УВОД

(уводни текст потписан од стране председника Општине Александровац)

МЕТОДОЛОГИЈА ИЗРАДЕ ПЛАНА РАЗВОЈА ОПШТИНЕ АЛЕКСАНДРОВАЦ

Развој сваке заједнице, па и локалне, мора се стратешки планирати и усмеравати како би се из постојећег стања прешло на ниво који се у будућности жели достићи.

Стратешко планирање је било присутно у нашој земљи у ранијим фазама развоја (после Другог светског рата), али у последњим деценијама прошлог века практично није ни постојало. Стратешко планирање је обновљено у првој деценији овог века на свим нивоима, те су јединице локалне самоуправе започеле да их израђују и реализују уз примену различитих методологија, неретко уз значајне пропусте.

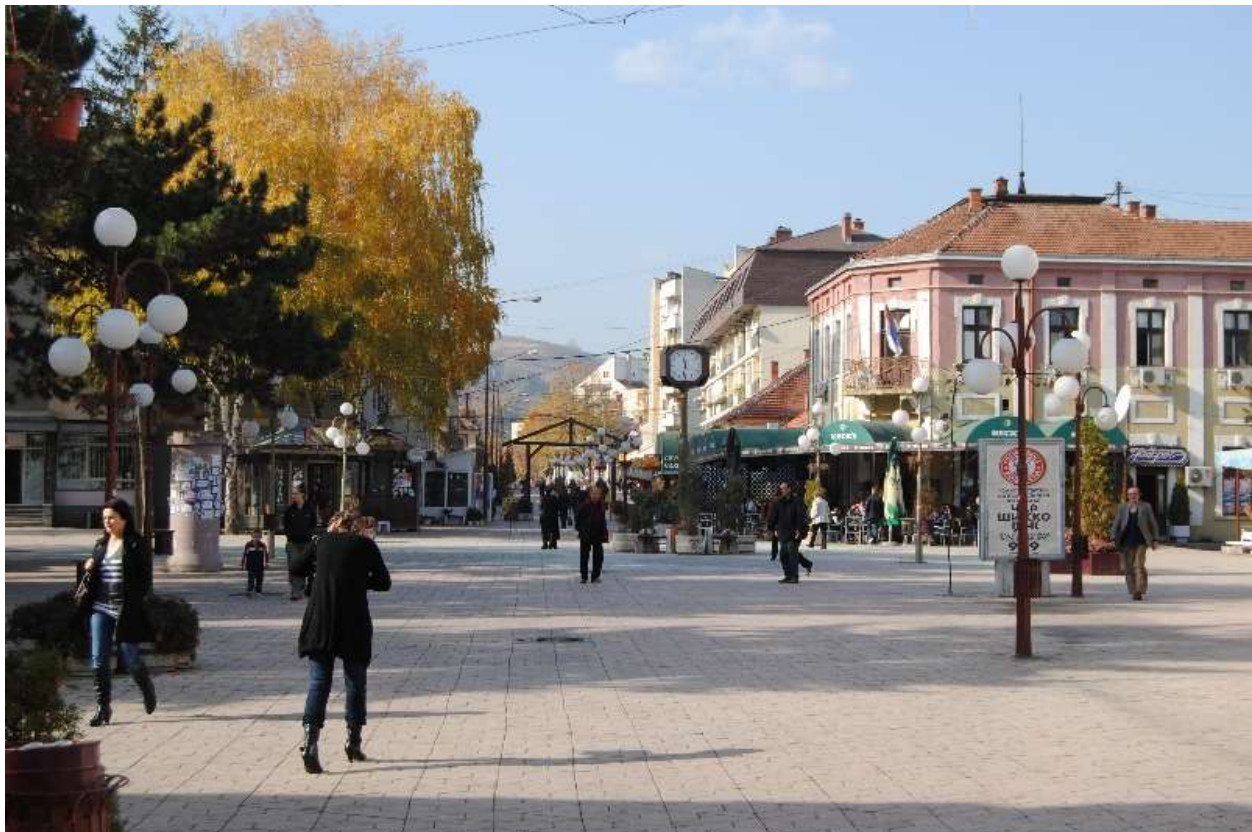
Народна скупштина Републике Србије је у априлу 2018. године усвојила **Закон о планском систему** којим је, између осталог, детаљно уређена обавеза органа јединица локалне самоуправе да планирају јавне послове у својој надлежности. У складу са Законом о локалној самоуправи јединице локалне самоуправе планирају, уређују и управљају јавним пословима који су у њиховој надлежности и од интереса за локално становништво.

Уједначен општи приступ и званично уређен концепт планског система није постојао у правном систему Републике Србије до усвајања Закона о планском систему. Управо спровођење овог Закона треба да омогући успостављање ефикасног, транспарентног, координисаног и реалног система планирања Републике Србије на свим нивоима власти, обухватајући кључне аспекте социјалне и економске развојне политике, регионалног и просторног развоја, уз оптимално коришћење буџетских средстава и обезбеђење одрживог раста и развоја Републике Србије.

Скупштина општине Александровац је на седници одржаној 7. фебруара 2020. године донела **Одлуку о приступању изради Стратешког плана развоја општине Александровац за период од 2020. до 2027. године**. Истом Одлуком израда овог документа поверена је **Канцеларији за локално-економски развој општине Александровац**.

Процесом израде овог документа руководио је **Координациони тим за израду Нацрта стратешког плана развоја општине Александровац за период од 2020. до 2027. године** формиран Решењем председника Општине од 10. јуна 2020. године, а измењен Решењем од 11. марта 2021. године. У израду овог документа активно су учествовали чланови **седам секторских радних група** формираних Решењем председника Координационог тима од 6. априла 2021. године: за инфраструктуру, за привреду, за запошљавање, за туризам, за пољопривреду, за пољопривреду (винари), за заштиту животне средине и за друштвене делатности.

План развоја општине Александровац је израђен у складу са одредбама Закона о планском систему Републике Србије и подзаконским актима у области планског система. Процес израде се заснивао на Смерницама за израду планова развоја јединица локалне самоуправе које су израђене у оквиру пројекта "Подршка реформи јавне управе у Србији" у сарадњи Сталне конференције градова и општина (СКГО) и Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, уз подршку Републичког секретаријата за јавне политике Владе Републике Србије и саме Владе.

ЗАКОНСКИ ОКВИР ЗА СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ

Закон о планском систему (на даље: Закон) је усвојила Народна скупштина Републике Србије ("Службени гласник РС", број 30 од 20. априла 2018. године) и представља велику новину у овој области.

Закон дефинише **управљање системом јавних политика** и уређује **чиниоце – документе, учеснике и мере**. Закон по први пут детаљно одређује и уређује планске документе, као што су документи развојног планирања, документи јавних политика и остали плански документи. Поред тога, препознаје и временске одреднице докумената, као што средњорочни и дугорочни планови, анализе која претходи спровођењу политика (ex ante) и анализе која долази након спровођења политика (ex post).

Закон се заснива, између осталог, на **начелу јавности и партнерства**, које подразумева да се јавне политике утврђују у оквиру транспарентног и консултативног процеса, односно да се током израде и спровођења планских докумената, као и анализе ефеката и вредновања учинака јавних политика. Закон предвиђа транспарентан процес **консултација у свим фазама израде документа јавних политика**, са свим заинтересованим странама и циљним групама, укључујући и удружења и друге организације цивилног друштва, научноистраживачке и друге организације, водећи рачуна да се омогући остваривање појединачних правних и других интереса свих заинтересованих страна и циљних група, уз истовремену заштиту јавног интереса.

Закон предвиђа **обавезу објављивања докумената на интернет презентацијама државних органа**, што повећава могућност учешћа свих заинтересованих страна у том процесу, што на крајњем нивоу може довести до побољшања квалитета процеса и самих докумената, односно до повећања транспарентност рада државних органа. Закон уводи обавезу спровођења **јавне расправе** за документа јавне политике, што је веома похвално и треба да доведе до бољег квалитета усвојених докумената кроз веће активно учешће различитих заинтересованих страна.

Закон предвиђа и обавезу **усклађивања Закона са другим законима и подзаконским актима који уређују поступак доношења прописа и докумената јавних политика**, у року од две године од дана ступања на снагу овог Закона. Ово усклађивање је веома важно и значајно за пуну примену Закона, будући да је у члану 54 став 3 предвиђено да се у случајевима неусаглашености Закона са другим постојећим законима и подзаконским актима који уређују поступак доношења прописа и докумената јавних политика примењују управо ти други прописи.

Влада Републике Србије је почетком 2019. године усвојила и две уредбе неопходне за примену Закона, односно успостављање планског система - **Уредбу о методологији за израду средњорочних планова и Уредбу о методологији управљања јавним политикама, анализи ефеката јавних политика и прописа и садржају појединачних докумената јавних политика**.

Сви наведени доклументи могу се пронаћи путем следеће везе:
<https://rsjp.gov.rs/cir/dokumenti-kategorija-cir/propisi-cir>

ПЛАН РАЗВОЈА ЈЕДИНИЦЕ ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ

План развоја ЈЛС представља дугорочни документ развојног планирања, дефинисан Законом о планском систему, најширег обухвата и највишег значаја за ЈЛС. План развоја ЈЛС се израђује за период од најмање седам година и усваја га Скупштина ЈЛС, на предлог надлежног извршног органа ЈЛС (општинско/градско веће).

План развоја садржи преглед и анализу постојећег стања, визију односно жељено стање, приоритетне циљеве развоја који се желе постићи, као и преглед и кратак опис одговарајућих мера које се даље разрађују документима јавних политика и средњорочним планом ЈЛС.

План развоја представља основу за израду других планских докумената јавних политика којим учесници у планском систему, у складу са својим надлежностима, утврђују или разрађују већ утврђене јавне политике: стратегије, програме, концепте политика и акционих планова.

Израда планова развоја ЈЛС је важан предуслов за будуће успешно коришћење донаторских средстава. Постојање и квалитет локалних планских докумената и планских процеса и јасна приоритизација потреба утемељена на локалном контексту је предуслов за приступ средствима код већине донатора, па тако и код Европске уније, која је најзначајнији донатор у нашој земљи.

План развоја ЈЛС треба да буде усклађен са Уставом Републике Србије, планским документима донетим на републичком и на нивоу аутономне покрајине, генералним урбанистичким планом, планом генералне регулације и мерама предвиђеним детаљним плановима регулације ЈЛС, потврђеним међународним уговорима и обавезама преузетим у процесу ЕУ интеграција.

Закон о планском систему прописује обавезу ЈЛС да израде и усвоје своје планове развоја до 1. јануара 2021. године.

Тело надлежно за имплементацију плана развоја ЈЛС припрема и подноси надлежном органу ЈЛС годишње извештаје о спровођењу плана. Истеком сваке треће календарске године од доношења, општинско односно градско веће ЈЛС утврђује предлог извештаја о учинцима спровођења плана развоја, који подноси на усвајање скупштини ЈЛС, најкасније у року од шест месеци од истека тог рока. Ови извештаји се објављују на интернет страници ЈЛС, најкасније 15 дана од дана усвајања.

Након усвајања извештаја о учинцима из става 4. овог члана, општинско односно градско веће, као и скупштина ЈЛС могу утврдити потребу да се спроведе ревизија плана развоја ЈЛС, на основу чега се приступа изради предлога измена и допуна плана развоја.

Поступак припреме и ближу садржину плана развоја прописује скупштина ЈЛС, у складу са прописом Владе којим се утврђују обавезни елементи плана развоја ЈЛС.

ОПШТИ ПОДАЦИ

Општина Александровац је смештена у централној Србији између планина Копачица, Жељин, Гоч и Јастребац. Граничи се са општинама Брус, Рашка, Врњачка бања, Трстеник и Крушевац. Припада Расинском управном округу Републике Србије. Површина општине Александровац је 387 км². Рашчлањеност терена је изразита и креће се од 190 до 1.785 м надморске висине. Територија има две морфолошке целине. То су Доња Жупа и планинско залеђе Горња Жупа.

Општина Александровац има 55 насељених места: насељено место Александровац који је привредно културни и политички центар општине и 54 насељена места ван седишта општине.

На територији општине Александровац нема железничких путних праваца и већих речних токова. Кроз општину Александровац пролазе државни путеви II реда: ДП II - 119 Крушевац - Јошаничка Бања према општинама Рашка и Нови Пазар, ДП II - 118 Стопања - Брус према Копачици, ДП II - 222 Крушевац - Брус - Александровац - Гоч према Жељину и Врњачкој Бањи. Сви државни путеви другог реда су асфалтирани и проходни током целе године.

Општина Александровац има дугогодишње искуство и традицију у пољопривредној производњи и развоју воћарства и виноградарства, повртарства и сточарства. Традиција у виноградарској, воћарској, ратарској, као и сточарској производњи је диктирана деценијама и столећима уназад орографским, геолошким, педолошким и климатским условима, што представља добру подлогу за даља улагања у њен развој.

Географски положај, карактеристике земљишта и климатски услови одређују услове за опстанак биљног и животињског потенцијала у општини. Углавном су то брежуљкасто-брдовити и ниско-планински предели у источном делу општине и предели са изразито планинским карактером на западу. Територија општине Александровац је веома богата шумским површинама, под којима се налази 35% површине општине. Већа подручја под шумом се налазе углавном у планинском делу општине на обронцима планина Гоч и Жељин. Животињски свет је поред домаћих представљен мањим бројем врста дивљих животиња.

ЛОКАЛНА САМОУПРАВА

Општина Александровац, преко својих органа, у складу са Уставом и законом има следећа овлашћења:

- 1) доноси статут, буџет и завршни рачун, просторни и урбанистички план и план развоја Општине, као и стратешке планове и програме локалног економског развоја;
- 2) уређује и обезбеђује обављање и развој комуналних делатности, локални превоз, коришћење грађевинског земљишта и пословног простора;
- 3) стара се о изградњи, реконструкцији, одржавању и коришћењу некатегорисаних и општинских путева, као и улица и других јавних објеката од општинског значаја;
- 4) стара се о задовољавању потреба грађана у области просвете (предшколско васпитање и образовање и основно и средње образовање и васпитање), научноистраживачке и иновационе делатности, културе, здравствене и социјалне заштите, дечије заштите, спорта и физичке културе;
- 5) обезбеђује остваривање посебних потреба особа са инвалидитетом и заштиту права осетљивих група;
- 6) стара се о развоју и унапређењу туризма, занатства, угоститељства и трговине;
- 7) доноси и реализује програме за подстицање локалног економског развоја, предузима активности за одржавање постојећих и привлачење нових инвестиција и унапређује опште услове пословања;
- 8) стара се о заштити животне средине, заштити од елементарних и других непогода, заштити културних добара од значаја за Општину;
- 9) стара се о заштити, уређењу и коришћењу пољопривредног земљишта и спроводи политику руралног развоја;
- 10) стара се о остваривању, заштити и унапређењу људских и мањинских права, родној равноправности, као и о јавном информисању у Општини;
- 11) образује и уређује организацију и рад органа, организација и служби за потребе Општине, организује службу правне помоћи грађанима и уређује организацију и рад мировних већа;
- 12) утврђује симболе Општине и њихову употребу;
- 13) управља општинском имовином и утврђује стопе изворних прихода, као и висину локалних такси;
- 14) прописује прекршаје за повреде општинских прописа;
- 15) обавља и друге послове од локалног значаја одређене законом, као и послове од непосредног интереса за грађане, у складу са Уставом, законом и овим статутом.

Послови из надлежности општина утврђени Уставом и законом, ближе су одређени Јединственим пописом послова јединица локалне самоуправе који обезбеђује министарство надлежно за локалну самоуправу у складу са законом.

Органи локалне самоуправе у Александровцу су следећи: Скупштина општине, председник Општине, Општинско веће и Општинска управа. У складу са законом којим се уређује правобранилаштво, орган Општине је и Општинско правобранилаштво.

Скупштина општине Александровац је највиши орган општине и чини је 59 одборника. Радом Скупштине руководи председник Скупштине општине који се бира из реда одборника.

Председник општине Александровац представља и заступа општину и обавља извршну функцију у општини, а има заменика који га замењује у случају одсутности.

Општинско веће Александровац обавља извршну функцију у општини, предлаже акта која доноси Скупштина и другог степена је орган у решавању по жалбама на одлуке општинске управе и јавних предузећа и установа чији је оснивач општина Александровац.

Општинска управа Александровац извршава законе и одлуке Скупштине општине, припрема предлоге одлука, решава о правима и обавезама грађана, пружа стручну помоћ грађанима и правним лицима у остваривању права. У оквиру општинске управе образован је Општински услужни сервис. Општинска управа општине Александровац је организована као јединствени орган са 5 унутрашњих организационих јединица:

- Одељење за општу управу и друштвене делатности
- Одељење за јавне приходе
- Одељење за финансије и локални економски развој
- Одељење за урбанизам и изградњу
- Одељење за инспекцијске послове
- Одељење за пољопривреду и рурални развој
- Кабинет председника општине

Општина Александровац је оснивач два **јавна предузећа**: Јавно предузеће Пословни центар и Јавно комунално стамбено предузеће Александровац. Поред тога, Општина Александровац је оснивач Туристичке организације Александровац, Музеја винарства и виноградарства, Завичајног музеја Жупе, Народне библиотеке, Дома културе „Милосав Буца Мирковић и Дечијег вртића „Наша Радост“.

Поред тога, Скупштина општине Александровац је оснивач и два **привредна друштва са 100 % удела у оснивању**, Канцеларије за локални економски развој Александровац д.о.о. и Агенције за књиговодствене услуге општине Александровац. Укупан број стално запослених у свим наведеним институцијама је 296 **(КОЛИКО САДА, НА КОЈИ ДАН)**.

Општина Александровац има свој **буџет** чија је реализација у 2020. години планирана у укупном износу од 1.042.117.938,00 динара. У следећој табели је приказана структура реализације по програмима:

Број програма	Назив програма	Вредност (РСД)
Програм 1	Становање, урбанизам и просторно планирање	7.000.000,00
Програм 2	Комунална делатност	116.200.000,00
Програм 3	Локално економски развој	13.150.000,00
Програм 4	Развој туризма	15.008.922,00
Програм 5	Пољопривреда и рурални развој	15.000.000,00
Програм 6	Заштита животне средине	9.500.000,00
Програм 7	Организација саобраћаја и саобраћајна инфраструктура	349.800.000,00
Програм 8	Предшколско васпитање и образовање	110.330.000,00
Програм 9	Основно образовање и васпитање	52.700.000,00
Програм 10	Средње образовање и васпитање	14.000.000,00
Програм 11	Социјална и дечја заштита	40.450.000,00
Програм 12	Здравствена заштита	10.700.000,00
Програм 13	Развој културе и информисања	91.179.616,00
Програм 14	Развој спорта и омладине	28.000.000,00
Програм 15	Опште услуге локалне самоуправе	134.313.400,00
Програм 16	Политички систем локалне самоуправе	34.786.000,00

Први писани подаци о Жупи потичу са краја XII века. Велики жупан Стеван Немања оснивач српске државе, поклонио је манастиру Студеници више села у овом крају. У ктиторској повељи, 1196. године манастиру Студеници дата су следећа села: Поповац, Кожетин, Ракља, Велика Крушевица и подруми са обавезом да „приносе вино потребно манастиру“.

Четрдесетих година деветнаестог века подижу се прве куће на месту данашњег Александровца, јер је стари Кожетин било насеље изграђено на вису око александровачке цркве и на терену данашњег насеља Кожетин. Привредни значај Кожетина расте са развојем продукционих односа. Ствара се танак слој богатих трговаца. Они су се zaloжили да Кожетин 19. јуна по старом а 2. јула по новом календару 1882. године добије име Александровац у част престолонаследника Александра Обреновића. Године 1901. Александровац је посетио краљ Александар Обреновић у време ускршњег поста и причестио се у александровачкој цркви. Дочекала га је огромна маса Жупљана којој је он честитао причест.

То је већ била напредна варошица која је 1837. године добила основну школу а 1872. је отворена Народна читаоница, једна међу првима у Србији. Црвени крст у Кнежевини Србији има 1874. године шест организација од којих је једна у Жупи. Жупски Црвени крст је први обавио хуманитарни задатак у збрињавању рањеника и пострадалих у ослободилачким ратовима 1876-78 године, новчаним средствима у износу од 3.600 златних талира.

У Жупи је 1882. године први пут константована зараза винове лозе филоксером, која је за само четири године опустошила виногорје. Краљевина Србија је већ 1891. године формирањем Државног лозно-воћног расадника, трећег по реду у Србији, учинила велике напоре у обнови виногорја.

Француски конзул Деко, приликом посете Жупи 1904.године изјавио је, када је видео тада већ обновљено жупско виногорје: „Ово је друга европска Шампања“. Већ 1904. године основана је Пољопривредна набављачко-потрошачка задруга, једна од првих у Краљевини Србији. Задружни покрет у Жупи је био снажан све док није ликвидираан 1948. године а задружна имовина национализована. Александровац је прву апотеку добио 1908. године.

Ратови од 1912-1918. године оставили су тешке последице, много погинулих и умрлих, а привреду опустошену, винограде запуштене, сточарство уништено. Држава 1921. године оснива Специјалну виноградарско-винодељску школу, која је образовала 26 генерација најбољих југословенских винара и подрумара.

Државна болница са стационаром, диспанзером и породилиштем изграђена је 1924. године. Град се брзо опоравља, нарочито цвета трговина вином, велики винарски трговци праве модерне подруме, отварају се шпекулантске радње, развија трговина и занатство засновано на искључиво мануфактурној производњи.

СТАНОВНИШТВО

Општина Александровац је према Попису из 2011. године имала 26.522 становника, од чега је у насељеном месту Александровац, седишту Општине, живело 6.228 становника, односно 23 % становништва, а у остала 54 насељена места 20.294 становника, односно 77 % становништва. Просечна густина насељености је износила 68 становника по км², већа од просека је у доњем - источном делу општине, а мања од просека у брдско планинском – горњем западном делу општине Александровац.

Укупан број становника у општини Александровац се из године у годину смањује. Према најновијим пројекцијама Републичког завода за статистику у општини је средином 2019. године живело 23.898 становника, што значи да се број становника за само 8 година умањио за 2.624, односно за 9,89% од укупног броја становника.

Посебно је важно истаћи да опада број становника и домаћинстава у насељеним местима брдско планинског дела општине Александровац који захвата значајну површину територије: Јелакци (2.372 ха), Рокци (1.398 ха), Стрменица (751 ха), Козница (973 ха), Бзенице (2.122 ха), Вранштица (829 ха), Рогавчина (3.255 ха), Плоча (1.745 ха), Плеш (900 ха), Лесковица (1.235 ха) и Велика Врбница (1.530 ха), односно 44 % територије општине Александровац.

Старосна структура становништва општине све више има карактеристике “регресивног” односно старијег типа становништва, будући да се смајују фертилни и омладински континент становништва, тако да је старосна структура становника општине у 2019. години била следећа:

- деца старости до 6 година (предшколски узраст)..... 1.237 (5,18 %)
- деца старости 7—14 година (узраст основне школе)..... 1.599 (6,69 %)
- млади старости 15—29 година.....3.917 (16,39 %)
- одрасли 30—64 година11.322 (47,38 %)
- стари од 65 година.....5.823 (24,37 %)

Када се посматра полна структура становника општине, скоро да је подједнак број мушкараца и жена (11.976 : 11.922).

Кретање становништва у општини Александровац карактеришу низак наталитет, повећана стопа морталитета и миграциони процеси. Према Виталној статистици Републичког завода за статистику Републике Србије за 2019. годину, у општини Александровац су се родиле 172 бебе, док је умрло 405 особа. Стопа живорођених износила је 7, Стопа умрлих 17, док је Стопа природног прираштаја -10. Очекивано трајање живота живорођених износи 76 година. Просечна старост становништва општине је 46 година, а Индекс старења (60+ год. / 0—19 год.) износио је 1,89, што се сматра изузетно неповољним, односно може да има значајне негативне последице за будућу репродуктивност и радни потенцијал становништва. Према напред наведеним подацима општина Александровац се налази испод просека Расинског управног округа и Републике Србије.

Вишедеценијске миграције становништва из планинских насељених места према административном седишту општине, као и миграција сеоског становништва и настањивање у близини постојећих регионалних путева и локалних путева са савременим асфалтним застором, резултовала је у промени демографске структуре становништва у општини, те је приметно смањење укупног броја становника. Веома је изражен негативан природни прираштај, погоршање старосне структуре и виталних карактеристика популације, неповољна образовна и квалификациона структура становништва.

За општину Александровац карактеристичне су дневне миграције (њихов број обухвата ангажовано, запослено становништво као и децу и омладину која свакодневно путује до школе или посла), миграције у веће градове и спољне миграције, односно миграције у иностранство, које се јављају највише из економских разлога.

Кретање броја становника по насељеним местима и годинама								
Година	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002	2011
Укупно становника	32612	34748	34540	33798	33887	33215	31338	26522
Александровац	1027	1153	1320	3067	5177	6354	7014	6228
Бзенице	958	1019	1005	723	588	432	434	282
Боботе	537	549	556	516	473	424	366	299
Ботурићи	383	413	399	354	336	308	279	235
Братићи	281	284	252	216	204	168	144	72
Велика Врбница	754	794	774	705	619	484	471	441
Веља Глава	350	367	376	324	302	263	198	167
Венчац	403	448	390	396	401	478	456	382
Витково	481	535	565	514	493	565	508	492
Вражогрнци	445	480	485	450	378	381	309	267
Вранштица	282	315	318	266	206	125	75	41
Врбница	796	823	834	715	671	609	564	429
Гаревина	291	315	304	513	503	451	431	393
Горња Злегиња	739	773	728	648	621	580	458	403
Горње Ратаје	1101	1155	1113	1055	1004	964	890	676
Горњи Вратари	338	380	338	284	246	213	200	185
Горњи Ступањ	1108	1166	1101	1022	925	859	691	568
Грчак	316	350	340	269	229	182	151	121
Дашница	828	845	825	795	752	754	713	621
Доброљупци	633	653	587	548	481	425	374	341
Доња Злегиња	739	773	728	648	621	580	458	239
Доње Ратаје	1146	1203	1158	1098	1045	1010	960	824
Доњи Вратари	439	476	448	395	340	316	299	253
Доњи Ступањ	1520	1622	1589	1414	1344	1243	1138	942
Дренча	553	573	559	296	275	299	278	265
Јелакци	913	980	1109	1082	844	627	505	357
Кожтин	312	355	350	504	885	888	936	912
Козница	306	323	313	321	267	211	150	117
Латковац	724	780	775	756	674	574	502	416
Лаћислед	960	1042	1055	961	964	954	864	745
Лесеновци	325	315	331	288	256	209	195	151

Лесковица	429	489	503	515	440	381	322	248
Љубинци	469	505	492	430	361	371	328	276
Мрмош	1043	1106	1133	1017	971	954	864	762
Новаци	536	521	510	502	463	450	422	353
Пањевац	604	622	547	507	425	339	293	225
Парчин	380	408	373	373	348	283	274	211
Плеш	707	777	795	695	585	490	403	336
Плоча	578	640	726	701	606	574	476	333
Поповци	64	73	77	61	73	77	103	108
Пуховац	451	499	543	495	388	531	510	455
Ракља	239	262	273	359	442	583	727	758
Ржаница	552	570	538	489	458	388	350	268
Рогавчина	951	831	1091	829	687	410	221	117
Рокци	617	664	712	672	551	508	282	136
Руденице	289	298	302	281	299	264	258	149
Стањево	315	363	352	676	991	1197	1337	1192
Старци	103	90	92	74	74	69	53	40
Стрменица	491	799	584	473	360	270	194	122
Стубал	500	527	535	503	524	591	654	595
Суботица	1017	1067	995	916	851	838	724	630
Тржац	336	361	310	305	287	270	253	204
Трнавци	843	866	872	763	635	581	494	411
Тулеш	672	696	729	674	687	629	561	439
Шљивово	622	640	590	490	448	425	380	290

ЕТНИЧКА СТРУКТУРА. Највећи број становника општине Александровац чине Срби (97%), са веома малим учешћем Рома (0.3%) и осталих. Према Попису из 2011. године, национална структура становништва општине Александровац изгледала је овако:

Нација	Срби	Роми	Црногорци	Хрвати	Југословени	Бугари	Македонци	Муслимани	Остали	Укупно
Број	25.682	84	23	8	6	7	11	1	700	26.522
%	96,8 %	0,31 %	0,08 %	0,03 %	0,02 %	0,02 %	0,04 %	0,01%	2,63%	100 %

ОБРАЗОВНА СТРУКТУРА. Становништво општине Александровац има веома неповољну образовну структуру, што је приказано у следећој табели (подаци су из Пописа 2011. године):

Образовни профил	Укупно становника	% од укупног броја	Мушки пол	% од укупног броја	Женски пол	% од укупног броја	Урбани	% од укупног броја	Рурални	% од укупног броја
Укупно	23.000	100,00	11.516	100,00	11.484	100,00	5.328	100,00	17.672	100,00
Без школске спреме	1.076	4,68	140	1,22	936	8,15	91	1,71	985	5,57
Непотпуно основно образовање	4.967	21,60	2.178	18,91	2.786	24,26	348	6,53	4.616	26,12
Основно образовање	5.871	25,52	3.101	26,93	2.770	24,12	1.094	20,53	4.777	27,03
Средње образовање	8.863	38,53	4.892	42,48	3.971	34,58	2.680	50,30	6.183	34,99
Више образовање	956	4,16	542	4,71	414	3,60	468	8,78	468	2,65
Високо образовање	1.176	5,11	624	5,42	552	4,81	618	11,60	558	3,16
Без података	94	0,41	39	0,34	55	0,48	29	0,54	65	0,37

Образовна структура становништва општине Александровац је на ниском нивоу и то представља велики проблем којем треба посветити велику пажњу. Приметно је да је образовна структура још неповољнија када је у питању становништво женског пола, као и становништво које живи у руралном делу општине. Образовна структура становништва утиче на развој укупног становништва, а самим тим и радне снаге која је једна од главних одредница развоја.

ПРИРОДНИ РЕСУРСИ

Простор општине Александровац рељефно се састоји из две основне геоморфолошке целине. Територија има неколико морфолошких целина:

- планински део према општинама Брус, Рашка, Краљево и Врњачка Бања - планинско залеђе, Горња Жупа
- равничарски део према општинама Трстеник и Крушевац - Доња Жупа

Геоморфолошке целине и геолошки састав земљишта на територији општине су разнолики. У западном делу општине земљиште је каменито, обрасло пашњацима и шумама. Заступљени тип земљишта је подзол. На делу територије у непосредном окружењу насељеног места Александровац, земљиште је благо брдовито и погодно за развој воћарства и виноградарства, а у источном и северном делу општине Александровац према општинама Крушевац и Трстеник растресито, типа обогаћена смоница, погодно за узгајање повртарских култура.

Територија општине Александровац се простире на површини од 386,6 км². Жупска котлина на североисточној страни општине захвата површину од 161 км², дужине 14 км и ширине 11 км и чини једну трећину општине.

Обрадиве пољопривредне површине се простиру на 23.259 ха, под шумама је 13.525 ха, а неплодно земљиште захвата површину од 1.876 ха.

РЕЉЕФ

Након повлачења Панонског мора које се овде увлачило у облику залива, речни токови су изградили данашњи рељеф, обликујући безброј брежуљака и долина разних праваца пружања. Углавном су то брежуљкасто - брдовити и ниско-планински предели у источном делу општине и предели са изразито планинским карактером на западу. Рашчлањеност терена је изразита и креће се од 180 до 1.785 метара надморске висине.

Сем мањих алувијалних равни, Жупа је благо заталасана површ коју карактеришу падине скоро без осојних страна што омогућава дуготрајно дејство сунчевих зрака. Територија има две морфолошке целине, Доњу Жупу и Горњу Жупу.

Доња Жупа представља виногорје смештено у котлини површине 160 км² (16.000 ха), Жупска котлина је подељена на три мање издужене котлине дуж токова Пепељуше, Кожегинске и Дреначке реке. Ова зона има све особине простора у коме доминирају активности везане за природни потенцијал (пољопривреда, лов, риболов, туризам). У оквиру ове зоне развијене су и друге делатности (комуналне и производне). То се првенствено односи на локацију индустријских погона, изражену стамбену и викенд изградњу, као и јединствен, нажалост, тешко нарушени пејзаж старих виноградарских кућа - "пољана", које су и данас у функцији.

Горња Жупа се издиже изнад површи Доње Жупе и нижих долинских страна речних токова, захватајући највећи део територије 227 км². Оријентисана је око река Расине и Јошанице и има наглашен брдско-планински карактер. У оквиру ове зоне смештена су насеља разбијене морфолошке структуре са пространим шумама, бистрим и пуним рибе воденим токовима, пашњацима и пејзажима изузетне лепоте и квалитета.

ХИДРОГРАФИЈА

Територија општине Александровац припада Црноморском сливу. Воде припадају сливу реке Велике Мораве и Ибра. Најзначајнији ток је река Расина, која се код Крушевца улива у Западну Мораву као њена десна притока. Кроз општину Александровац теку реке Расина, Јошаница и Вратарица.

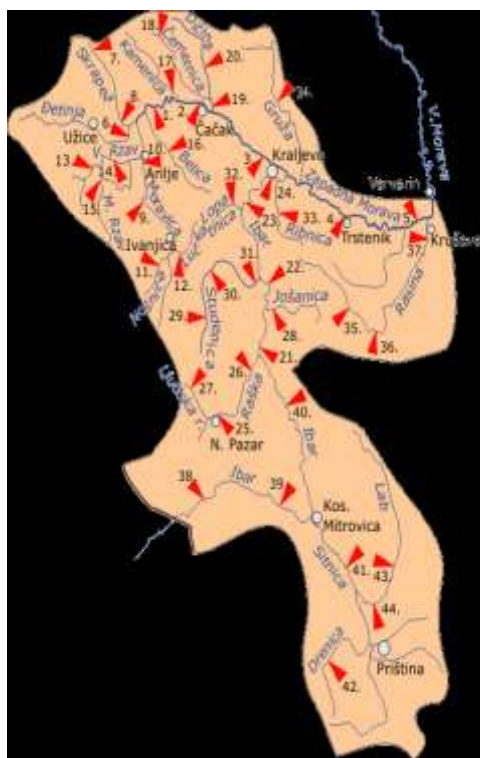
Већи речни токови у општини Александровац су, поред Расине, Јошаничка река, Вратарица, Пепељуша, Кожетинска и Дреначка река. Долинске равни Кожетинске, Дреначке и реке Пепељуше, као и њихових притока, су предели акумулативног наноса са земљиштима највиших бонитетних класа.

Читава газдинска јединица "Жељин" је врло богата водом па је, самим тим, хидрографски јако изражена, јер има велики број водотока по целој површини. Извори су чести и богати водом током целе године, тако да се у јаругама и долинама стварају поточићи, потоци и речице које граде врло густу водену мрежу.

Главни гребен који се протеже правцем запад-исток, почев од плочке Чуке, преко Смречја и Стражишта до превоја Караула, уједно је и вододелница и дели комплекс на два гравитациона подручја:

- Расинско, које углавном обухвата северни и североисточни део, и
- Ибарско, које преко Јошаничке реке обухвата јужни и југоисточни део ове газдинске јединице.

Расина је десна притока Западне Мораве. Дугачка је 92 км и има слив од 981 км². Извире на падинама Гоча и Жељина, под Црним врхом, на надморској висини од 1.340 м од изворишних кракова Велике и Бурманске реке, а утиче у Западну Мораву 5 км низводно од Крушевца. Слив Расине има изразито асиметричан облик. Осим речице Загриже, која Расини притиче са планине Гоч са леве стране у изворишном делу, све остале притоке дотичу са десне стране. У Расинском гравитационом подручју по количини воде највећа је река Бзова, која код моста званог "Машинерија" поприма воду осталих потока и одатле тече на исток под именом Врањуша. У даљем току, у њу се са десне стране улива Петњичка река. Северно од реке Врањуше

налази се тзв. Бурманска река, која такође тече на исток и са реком Врањушом састаје се изван територије ове газдинске јединице.

Међутим, пре него што се река Врањуша састаје са Бурманском реком у њу се са десне стране улива Велика река. Она извире испод самог Жељина и у своме горњем току зове се Смречка река, чинећи одатле реку Расину. Главна река Ибарског гравитационог подручја јесте Јошаничка река (Јошаница). Укупна дужина Јошанице је 17 км. Извире на падинама Жељина и Копаоника, са врло хладном водом и у току лета. Настаје од Плочке (Коњске) реке и Брајковине, које се састају на територији општине Александровац у селу Јелакци. Кроз александровачку територију протиче у дужини од око 6 км, а осталих 11 км кроз територију општине Рашка. На последњим метрима александровачке општине је и Дренска клисура.

Самоковка тече са обронака Копаоника ка Јошаничкој бањи где се улива у Јошаницу. Даље, заједно теку према Биљановцу. Ту се Јошаница улива у Ибар, недалеко од Ибарске магистрале.

У Доњој Жупи практично и не постоје реке, већ речице: Кожетинска, Пепељуша, Вратарица и Дреначка, које током године (у периоду мај-октобар) неретко пресуше због крашко-кречњачког састава тла.

Кожетинска речица се формира у доњем делу насеља Кожетин, предграђу Александровца, од две мање речице: Поповачко-Старачког (десни Кожетин) и Латковачко-Пуховачког потока (леви Кожетин). Од Кожетинске речице у даљем њеном току настаје Пепељуша у којусе уливају речице Вратарица и Дреначка.

Речица Вратарица се формира у селу Горња Велика Врбница и протиче својим током кроз следећа насеља: Горња Велика Врбница, Горњи Вратари, Доњи Вратари, Лесеновци, Врбница, Доброљупци, Трнавци, Вражогрнци, Суботица и Злегиња. У Злегињском пољу се улива у Пепељушу.

Речица Дреначка се формира у селу Дренча и својим током протиче кроз следећа насеља: Дренча, Доња Ржаница, Тржац, Горње Ратаје, Доње Ратаје, Дашница и Злегиње. У Злегињском пољу се улива у речицу Пепељушу.

Подземне воде су изражене у облику нормалне издани, али су њихова издашност и водне резерве различите у зависности од геолошке грађе. У алувијалној равни Пепељуше подземне воде су на малој дубини која се у неогеним теренима постепено повећава. Знатно већа дубина подземних вода је у стенама планинског дела Жупе.

Налазишта подземних вода погодних за флаширање вода су у насељеним местима Мрмош и Врбница, извор код рибњака у Митровом Пољу (КО Бзенице), извор Вранштица у истоименом насељеном месту, извори Гочки студенац и Сеочански студенац у насељеном месту Рогавчина.

Термоминералне воде су присутне у планинском делу општине, у подножју планине Гоч. На десној обали Расине, у Митровом Пољу, откривена је термоминерална вода "Девојачки извор", где су раније вршени геолошки радови, односно бушења до дубине од 320 м. Извор је капацитета око 10 л/с и просечне температуре око 23°C. На

основу одговарајућих хидролошких прогноза постоји вероватноћа да се дубљим бушењем добије вода температуре до 80°C, која би могла да послужи као геотермална енергија са широким могућностима примене.

ЗЕМЉИШТЕ

Геоморфолошке целине и геолошки састав земљишта су разнолики. Каменито земљиште, обрасло пашњацима и шумама, карактеристично је за западни део општине, где је најзаступљени тип земљишта подзол. У непосредном окружењу насеља Александровац, земљиште је благо брдовито, што погодује развоју виноградарства и воћарства. Источни и северни део општине, према општинама Крушевац и Трстеник, карактерише растресито земљиште, типа обogaћена смоница, погодно за узгајање повртарских култура. Алувијална земљишта највише су заступљена у долини Пепељуше и њених притока. Одликују се различитим саставом и знатном влажношћу те су погодна за гајење повртарских култура.

Гајњаче су знатно више распрострањене и обухватају централне и источне делове општине Александровац. То је земљиште карактеристично за оцедите, благо заталасане терене до 600 м надморске висине. У повољним климатским условима Жупе, гајњаче су идеална подлога за гајење винове лозе. Повећањем висине, гајњаче прелазе у смеђа подзоласта земљишта која карактеришу планински део општине. Углавном су то шумска земљишта. На стрмим теренима изражени су ерозиони процеси. Интензивним биолошким процесима, пре свега пошумљавањем, временом су знатно смањене површине захваћене ерозијом.

МИНЕРОЛОШКИ И РУДНИ РЕСУРСИ

Проспекционо-истражним радовима мањег обима и области Александровца и села Виткова, Бобота, Новака и Дашнице констатоване су појаве угља. Процењује се да су рудне резерве угља око 50 милиона тона.

Материјалних доказа о ранијим активностима на експлоатацији злата, још из времена Римског царства и српске средњовековне државе, има доста у планинском делу Жупе, али су они до сада мало истраживани.

На подручју општине Александровац, лоцирано је више појава различитих минералних сировина, као што су опекарске глине, мермери и тракасти мермерисани кречњаци, као и грађевинско - архитектонски и технички камен.

ШУМСКИ ПОТЕНЦИЈАЛИ

Шуме имају важну улогу у спречавању настајања бујица - сливна подручја обрасла шумом имају 30-50 % ниже водостаје у односу на сливове који нису обрасли шумом. Шуме спречавају ерозију земљишта а представљају најбољи и најјефтинији филтер за добијање пијаће воде. На подручју општине Александровац шуме се простиру на 134 км², што у односу на укупну површину подручја општине (387 км²) износи 34,62 %. Шумовитост Републике Србије износи 22,2 % па је, према томе, шумовитост општине Александровац далеко изнад просечне шумовитости Републике.

Од трећине територије општине Александровац (13.282 ha), колико је под шумским површинама, на друштвене шуме отпада 62,2 % (8.265 ha) а на приватне 37,8 % (5.017 ha).

У друштвеним шумама лишћари учествују са око 98 % а четинари са око 2 %. У оквиру лишћара, учешће букве је око 93 %, храста око 6 % и осталих лишћара око 1 %. Код четинара, најзаступљенији су бор (око 85 %) и јела (око 9 %), док су смреча (око 3 %) и остали четинари (око 3 %) заступљени симболично. Остали шумски природни ресурси, као производ шумског еко-система (лековито биље, шумски плодови, гљиве, ловна дивљач, пашњачке површине и др.), не користе се у довољној мери и рационално. Најчешће се врши сакупљање гљива, док се остали производи веома слабо заступљена због великог смањења сточног фонда и миграције сеоског становништва из брдско-планинског подручја.

БИЉНИ И ЖИВОТИЊСКИ СВЕТ

Вегетациони покривач општине Александровац већим делом чине пољопривредне културе, док је природна вегетација задржана главном у планинској области. Код пољопривредних култура изразита је оријентација на воћарство и виноградарство, затим следе житарице, крмно биље, поврће и индустријско биље.

Стање сточног фонда, као дела животињског света, се мења из године у годину. Тенденција променљивости је посебно изражена у живинарству, мање у овчарству и говедарству. Временом је побољшаван расни састав стоке. У симболичном броју се гаје козе и коњи.

Од дивљих животиња, најраспрострањенији су зечеви, пољске јаребице и фазани. У ловишту има препелица, патака, срна, лисица, куна, дивљих мачака, дивљих свиња и вукова.

Општина Александровац лоцирана је у централној Србији и припада Расинском управном округу.

По последњој Уредби о утврђивању јединствене листе развијености региона и јединица локалне самоуправе за 2014. годину ("Службени гласник Републике Србије", бр. 104/2014), општина Александровац спада у **другу групу локалних самоуправа**, са степеном развијености од 80 - 100 % од републичког просека.

Општина има солидно развијену инфраструктуру. Укупна дужина путева на територији општине Александровац износи 407 км, од којих је 209,5 км са савременим коловозом. Локални путеви су у дужини од 373 км, од чега је 48% са савременим коловозом, док су градске улице у дужини од 34 км, од чега је 87% са савременим коловозом. Укупан број домаћинстава прикључених на водовод износи 6.218, што чини око 69% укупног броја домаћинстава. Овај проценат је мањи од Републичког просека – 78%, али се подаци односе само на седиште општине и водовод којим управља Јавно комунално предузеће Александровац. У појединим сеоским срединама становници остварују приступ води за пиће преко интерних и сеоских водовода.

У периоду после Другог стевског рата, друштвено-економски развој општине Александровац је доживео успон у свим областима. Најзначајнији успеси постигнути су у развоју индустрије и њене материјално техничке основе и Александровац се развио у важан центар производног потенцијала. Сем значајних резултата у развоју индустрије, остварен је и убрзан развој и у осталим привредним и непривредним гранама. Погодности за развој индустрије су изграђени производни капацитети, изграђена инфраструктура, добра сировинска основа, као и саобраћајна повезаност регионалним саобраћајницама.

Без обзира на остварено, као и чињеницу да је Александровац имао познато име међу привредницима широм некадашње СФРЈ, неповољне политичко-економске околности довеле су до стагнарања индустријске производње у Жупи. Основне природне карактеристике, структура становништва и изграђена инфраструктура чинили су и основу привредног развоја општине Александровац.

Деведесете године ХХ века, санкције међународне заједнице и ратови довеле су до стагнације, у неким случајевима и гашења индустријске производње великих и значајних предузећа којим се Александровац поносио (“Вино Жупа”, “Дискос”, “Графос”, “Јединство”, “Бемикс”, “Вентил” и др.).

Поред интензивног труда да се приватизацијама поново покрену некада успешна предузећа, последње деценије на територији општине је забележен интензиван развој малог и средњег предузетништва. Најважнији циљ територијалне организације привреде представља отварање нових радних места као и обезбеђења услова за обликовање савремене структуре привреде у правцу стварања услова за привлачење директних инвестиција и јачања конкурентности.

Погодна клима и географски положај утицали су да је Александровац веома важан фактор у Србији и региону за производњу грожђа и другог воћа. Како је народ у Жупи препознатљив по својој вредноћи, гостопримљивости и проицљивости то је условило нове могућности за развој читавог краја кроз отварање винарија којих има 78 регистрованих у 2020. години. Наравно да се самим тим отварају могућности за убрзани расвој туризма и бољу економску ситуацију становника, лакшу продају својих пољопривредних производа и могућност изнајмљивања смештајних капацитета.

ПОЉОПРИВРЕДА

Општина Александровац има дугогодишње искуство и традицију у пољопривредној производњи, која представља значајан ослонац развоја општине и чинилац егзистенције становништва. Традиција у виноградарској, ратарској, повртарској и сточарској производњи постоји деценијама уназад, условљена је повољним орографским, геолошким, педолошким и климатским условима, што представља добру основу за даља улагања и одрживи развој пољопривреде.

Како је 56,1 % укупне површине општине пољопривредно земљиште (23.259 ha), односно 78,8 % овог земљишта припада категорији обрадивог земљишта, то је утицало да пољопривреда буде основна привредна делатност становништва. Геоморфолошке целине и геолошки састав земљишта на територији општине су разнолики и условљавају начин коришћења земљишта. У западном делу општине земљиште је каменито, обрасло пашњацима и шумама. Заступљени тип земљишта је подзол. На делу територије у непосредном окружењу насељеног места Александровац, земљиште је благо брдовито и погодно за развој воћарства и виноградарства, а у источном и северном делу општине Александровац према општинама Крушевац и Трстеник растресито, типа обогаћена смоница, погодно за узгајање повртарских култура.

Алувијална земљишта су највише заступљена у долини Пепељуше и њених притока. Одликују се различитим саставом и знатном влажношћу те су погодна за гајење повртарских култура. Гајњаче су знатно више распрострањене и обухватају централне и источне делове општине. То земљиште је карактеристично за оцедите, благо заталасане терене до 600 м надморске висине. У повољним климатским условима гајњаче су идеална подлога за гајење винове лозе. Повећањем висине, гајњаче прелазе у смеђа подзоласта земљишта која карактеришу планински део општине. Углавном су то шумска земљишта на којима се све више обавља производња јагодичастог воћа.

Пољопривредне површине у општини Александровац су разнолике и обухватају: оранице, баште, воћњаке, винограде, пашњаке и ливаде. Општина Александровац има дугогодишње искуство и традицију у пољопривредној производњи, развоју воћарства и виноградарства, повртарства и сточарства.

У структури пољопривредних газдинстава преовладавају непољопривредна газдинства (40,56%), затим следе мешовита (34,77%), пољопривредна газдинства (22,47%) и газдинства без прихода (2,20%).

Врста газдинства	Број газдинстава	Удео у укупном броју газдинстава (%)
Газдинства - укупно	20.935	100,00
Непољопривредна газдинства	8.492	40,56
Мешовита газдинства	7.279	34,77
Пољопривредна газдинства	4.740	22,47
Газдинства без прихода	460	2,20

Највећи проценат пољопривредних газдинства чине укупно 22,47%, од чега је највећи проценат оних који имају између 1 и 3 ha (42,98 %) и између 3 и 5 ha (28,02 %).

Површина пољопривредног газдинства	Број газдинстава	Процент од укупног броја газдинстава	Процент од броја пољопривредних газдинстава
Без земљишта	73	0,24	1,06
до 1 ha	487	2,32	10,31
1 - 3 ha	2.022	9,66	42,98
3 - 5 ha	1.318	6,29	28,02
5 - 8 ha	622	2,97	13,22
8 - 10 ha	125	0,50	2,23
преко 10 ha	124	0,49	2,18
Свега:	4.7	22,47	100,00

Према структури пољопривредних површина према начину коришћења највећу површину заузимају оранице и баште (47,91 %) а следе их воћњаци (16,22 %). Најмању, али ипак изузетно значајну, површину заузимају виногради (10,08 %).

Начин коришћења обрадивих површина		Површина (ha)	Удео у укупној пољопривредној површини (%)
Укупно обрадивих површина		25.230	-
Пољопривредна површина - укупно		21.707	100,00
Оранице и баште	Укупно	10.400	47,91
	Жито	5.539	25,52
	Индустријско биље	6	0,03
	Повртно биље	2.263	10,42
	Крмно биље	2.200	10,13

Воћњаци	3.520	16,22
Виногради	2.188	10,08
Ливаде	3.090	14,23
Пашњаци	2.497	11,50

Обзиром на специфичну климу и земљиште општине Александровац, приноси ратарских култура, индустријског, повртног и крмног биља на територији општине су нижи у односу на републички и окружни просек. Нешто значајнији просечни приноси се остварују у производњи пасуља, кромпира и сена.

Врста културе	Укупан принос у општини (т)	Просечан принос у општини (kg/ha)	Просечан принос у Расинском округу (kg/ha)	Просечан принос у Србији (kg/ha)
Пшеница	5.584	2.775	4.250	4.798
Кукуруз	9.439	3.411	4.907	6.174
Шећерна репа	-	-	23.342	50.729
Сунцокрет	-	-	2.277	2.479
Пасуљ	65	1.000	1.237	1.183
Кромпир	5.892	12.921	16.524	11.375
Детелина	1.513	2.586	3.500	4.020
Луцерка	2.156	2.560	3.522	5.320
Ливаде (сено)	9.611	2.268	2.485	1.841
Пашњаци (сено)	1.843	738	764	669

Када је у питању воће, земљиште у општини Александровац је изузетно повољно што се одражава изузетним приносима у воћњацима и виноградима. Просечан принос јабука у општини је испод републичког, али изнад окружног просека, док је просечан принос шљива незнатно испод републичког и окружног просека. Специфична жупска клима утиче веома повољно па је узгајање винове лозе, али и производња вина карактеристично за читаву територију општине Александровац. Када се посматра просечан принос грожђа у општини, он је већи од републичког просека и незнатно

нижи од просечног приноса у округу. Ипак, сама општина Александровац учествује са скоро 6% у укупном приносу грожђа у Републици.

Врста културе	Број родних стабала / родних чокота у општини	Укупан принос у општини (т)	Удео у укупном приносу Србије (%)	Просечан принос (кг/стабло или кг/чокот)		
				Општина	Расински округ	Србија
Јабука	137.910	1.366	0,51	9,9	9,7	16,6
Шљива	873.050	7.149	1,23	8,2	8,7	14,3
Грожђе	13.152.000	18.612	5,73	1,4	1,5	1,2

Традиција виноградарства у Александровцу је веома дуга. О томе сведочи вински подрум „Вино Жупа“, основан 1956. године, уједињавањем девет земљорадничких задруга, које су постојале у Жупи после Другог светског рата. Виногради у жупи су распрострањени на 2.500 ха. Највише се гаји тамјаника и прокупац (најстарије сорте у Србији) затим жупски бојадисер, смедеревка, совињон, семијон, жупљанка, неопланта, шардоне и италијански ризлинг.

Стање сточног фонда на територији општине Александровац мењало се из године у годину. Та променљивост је посебно изражена у живинарству, а мање у овчарству и говедарству. Временом је побољшаван расни састав стоке. Од укупног броја газдинства 5.543, са стоком су 4.293 газдинства.

	Говеда	Свиње	Овце	Козе	Коњи	Живина	Кунићи
Број газдинстава	1.655	3.057	2.308	304	19	3.817	37
Број грла	4.308	16.971	15.776	883	28	404.577	196

У симболичном броју се гаје козе и коњи. Од дивљих животиња, најраспрострањенији су зечеви, пољске јаребице и фазани. У ловишту има препелица, срна, куна, дивљих мачака, дивљих свиња и вукова.

Земљорадничке задруге и удружења пољопривредника. Општина Александровац има 3 удружења: Удружење воћара и виноградача, Удружење сточара и Удружење пчелара. На територији општине Александровац има више активних задруга. Задњих година формирају се и нове задруге које се углавном баве откупом пољопривредних производа од пољопривредних произвођача, под условима које објављују непосредно

пред или неретко у току бербе и даљим пласманом, као и товом јунади и узгојем млечних крава.

Трансфер знања и информација. Званично регистрована пољопривредна стручна служба је Пољопривредна стручна служба у Крушевцу, која покрива читав Расински управни округ, али је иста веома мало заступљена на територији општине Александровц. Недовољно су организоване обуке са пољопривредним газдинствима. Служба због удаљености није у могућности да пружи адекватну помоћ пољопривредним газдинствима, а иста као посебна институција није образована на територији општине. Додатна знања и информисање општина обезбеђује кроз финансирање програма удружења у овој области и непосредним упућивањем пољопривредних произвођача на сајмове и дуге манифестације.

Тренутно стање у примарној пољопривредној производњи је економски нарушено. У складу са иницијативама заједнице, очекује се да ће пољопривреда добити своје место које по значају заслужује да постане важан учесник развоја општине у будућности.

ПРИВРЕДА

У периоду после Другог светског рата друштвено-економски развој општине Александровац је доживео успон у скоро свим областима. Најзначајнији успеси постигнути су у развоју индустрије и њене материјално техничке основе и Александровац се развио у важан производни центар. Сем значајних резултата у развоју индустрије, остварен је и убрзан развој и у осталим привредним и непривредним гранама.

Погодности за развој индустрије су изграђени производни капацитети, изграђена инфраструктура, добра сировинска основа, као и саобраћајна повезаност регионалним саобраћајницама са привредним центрима у окружењу.

Без обзира на остварено, као и чињеницу да је Александровац био познато име међу привредницима широм некадашње СФРЈ, неповољне политичко-економске околности довеле су до стагнирања индустријске производње у општини. Деведесете године XX века, санкције и ратови довеле су до стагнације, у неким случајевима и гашења, индустријске производње великих предузећа којима се Александровац поносио: “Вино Жупа”, “Дискос”, “Графос”, “Јединство”, “Бемикс”, “Вентил” и други.

У последњој деценији, интензивно се ради на подизању индустријске производње, посебно поновним покретањем производње у предузећима која су раније били индустријски лидери земље и региона.

Анализа развоја индустрије општине Александровац указује да се, и поред значајних резултата који су остварени у оквиру привредног раста, постоји још много простора за развој нарочито у смислу савремених технолошки процеса, образовања стручних кадрова и повећања производних капацитета.

Поред интензивног труда да се приватизацијама поново покрену некада успешна предузећа, последње деценије на територији општине је забележен интензиван развој малих и средњих предузећа и предузетништва.

Данас, најзначајнији носиоци привредног развоја у општини Александровац, раде и привређују у следећим областима: пољопривредно-прехранбена, металска, текстилна, дрвно-прерађивачка и грађевинска индустрија. Треба имати у виду да значајни фактор развоја представљају и предузећа која се баве старим занатима, трговином, туризмом и угоститељством.

Општина има све неопходне предуслове за развој привреде, пре свега на подручју предвиђеном за изградњу нових привредно-радних зона дуж државних путева другог реда према Крушевцу, Трстенику, Рашкој и Брусу, чиме се стварају услови за развој и нова запошљавања.

У општини Александровац је крајем 2019. године било 214 активних привредних друштава, 974 предузетника и 104 удружења. У следећој табели је приказано кретање броја привредних друштава, предузетника и удружења у периоду од 2017. до 2019. године, уз приказ броја новооснованих и брисаних (угашених):

	2017	2018	2019
Број привредних друштава			
Активних	219	223	214
Новооснованих	10	14	15
Брисаних	1	6	26
Број предузетника			
Активних	887	925	974
Новооснованих	134	117	126
Брисаних	65	77	78
Број удружења			
Активних	99	103	104
Новооснованих	3	6	3
Брисаних	2	2	2

У следећој табели су приказане финансијске перформансе привредних друштава, предузетника и удружења за 2019. годину, према подацима Агенције за привредне регистре Републике Србије:

РБ	Категорија	Привредна друштва	Предузетници	Удружења	Укупно
1	Број*	199	521	97	817
2	Број запослених	2.386	950	32	3.368
3	Пословни приходи	12.361.615	4.235.651	86.423	16.683.689
4	Нето-добитак	525.500	148.857	12.495	686.852
5	Број са нето-добитком	137	477	47	661
6	Нето-губитак	514.049	11.379	427	525.855
7	Број са нето-губитком	28	24	5	57
8	Укупна средства	14.564.308	2.281.315	60.411	16.906.034
9	Капитал	4.020.616	876.688	29.403	4.926.707
10	Губитак	7.299.038	37.295	806	7.337.139
11	Број са губитком изнад висине капитала	27	18	3	48

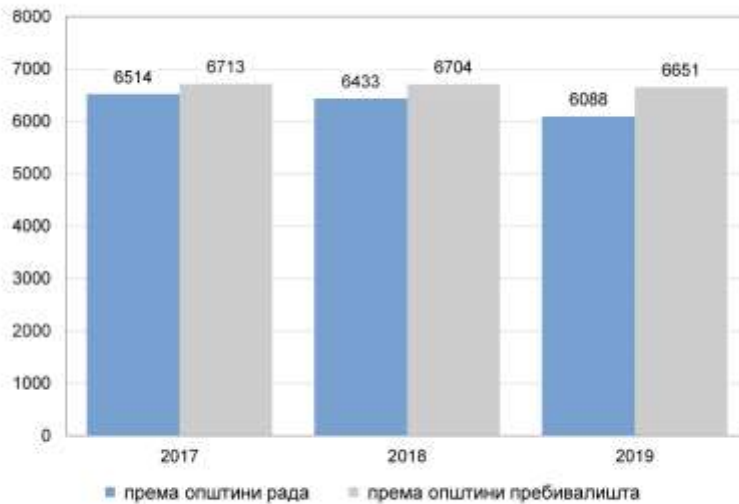
Напомена: * означава број привредних друштава, предузетника и удружења који су поднели финансијске извештаје Агенцији за привредне регистре Републике Србије. Сви износи у редовима 3,4,6,8,9 и 10 су приказани у хиљадама динара.

Када је у питању ликвидност привредних друштава, предузетника и удружења, према подацима Агенције за привредне регистре Републике Србије ситуација је следећа:

РБ	Категорија	Привредна друштва	Предузетници	Удружења	Укупно
1	До 30 дана	18	68	0	86
2	Од 31 до 60 дана	4	20	0	24
3	Од 61 до 180 дана	8	45	0	53
4	Преко 180 дана	67	50	5	122

У општини Александровац је на дан 31.12.2019. године било 6.088 запослених особа према општини у којој раде, односно 6.651 према општини пребивалишта запослених, а према подацима Републичког завода за статистику.

Регистровани запослени, 2017–2019.*

* Од 2015. укључени су и регистровани индивидуални пољопривредници

Извор: Статистика запослености и зарада, РЗС

Када се анализира структура запослености (према општини у којој запослени раде), она би била следећа:

Укупно запослених	6.088
Регистровани индивидуални пољопривредници	1.000
Предузетници, лица која самостално обављају делатност и запослени код њих	1.606
Запослени у правним лицима (привредна друштва, предузећа, задруге, установе и друге организације)	3.482
Структура запослених у правим лицима и код предузетника	
Пољопривреда, шумарство и рибарство	81
Рударство	6
Прерађивачка индустрија	2.094
Снабдевање електричном енергијом, гасом и паром	22
Снабдевање водом и управљање отпадним водама	114
Грађевинарство	342
Трговина на велико и мало и поправка моторних возила	698
Саобраћај и складиштење	166

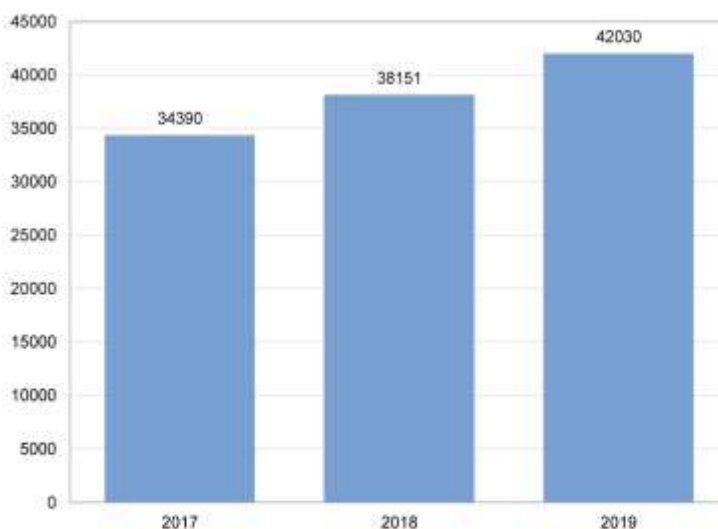
Услуге смештаја и исхране	225
Информисање и комуникације	50
Финансијске делатности и делатност осигурања	28
Пословање некретнинама	1
Стручне, научне, иновационе и техничке делатности	158
Административне и помоћне услужне делатности	44
Државна управа и обавезно социјално осигурање	214
Образовање	421
Здравствена и социјална заштита	221
Уметност, забава и рекреација	85
Остале услужне делатности	118

Просечна нето-зарада запослених у општини Александровац је 2019. године износила је 42.030 РСД, што чини 76,53 % просечне зараде запослених на нивоу Републике, односно 94,01 % на нивоу Расинског округа. Подаци о кретању нето и бруто зарада запослених у периоду од 2016. до 2019. године приказани су у следећој табели:

	2016		2017		2018		2019	
	бруто	нето	бруто	нето	бруто	нето	бруто	нето
Општина Александровац	45.872	33.393	47.229	34.390	52.564	38.151	58.055	42.030
Расински округ	50.291	36.683	52.174	38.190	56.665	41.083	61.734	44.707
Република Србија	63.474	46.097	65.976	47.893	68.629	49.650	75.814	54.919

Напомена: од 2018. године Републички завод за статистику приказује просечне месечне зараде према општини пребивалишта запослених, а у претходном периоду према статистичким територијалним јединицама.

Просечне зараде без пореза и доприноса*, 2017–2019. (РСД)

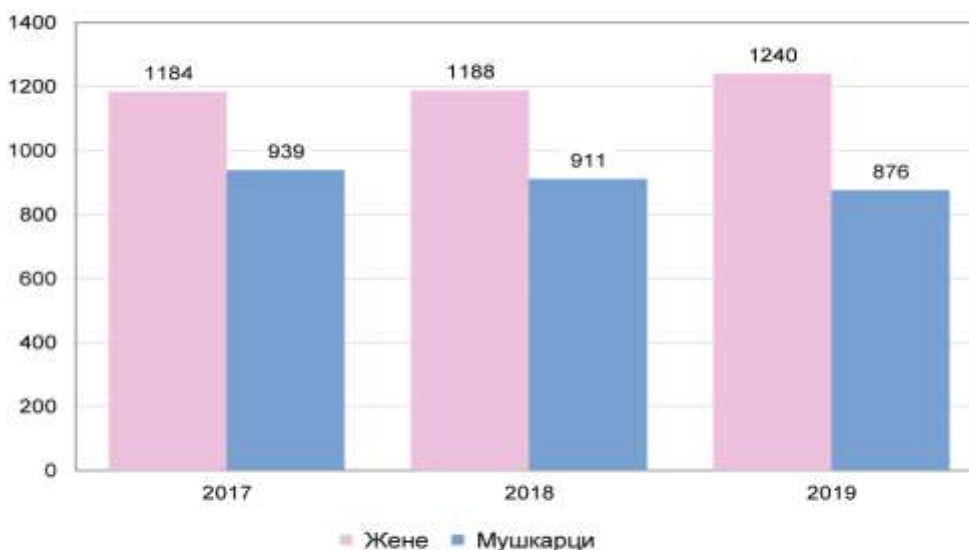

* Од 2018. просечне зараде не односе се на општину рада, него на општину пребивалишта запослених

Извор: Статистика запослености и зарада, РЗС

Што се тиче незапослености, која је нагло скочила кроз процес приватизације и промене економског система започете почетком века, приметна је у последњих неколико година стагнација укупног броја незапослених, али уз продубљавања разлике у броју незапослених жена и мушкараца, што је приказано у следећој табели:

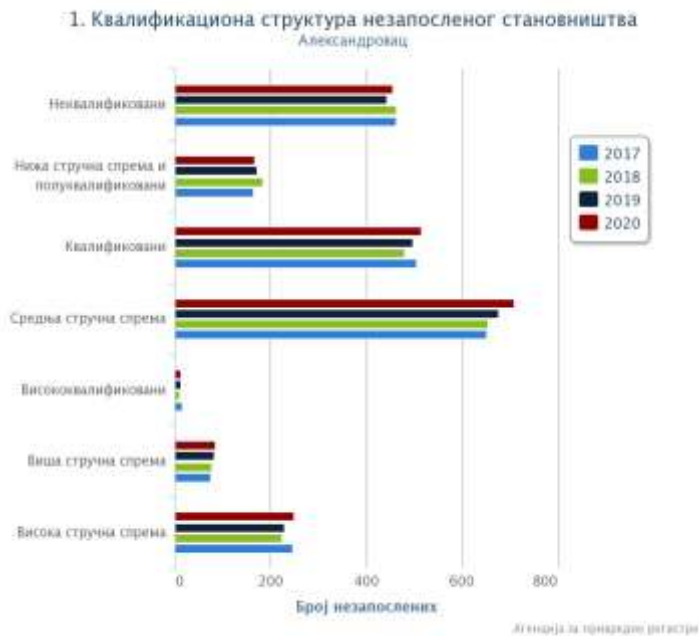
Регистровани незапослени према полу, 2017–2019.*

* стање на дан 31.12.

Извор: Национална служба за запошљавање

Што се тиче образовне структуре незапослених становника општине Александровац, преовлађују особе са средњом стручном спремом, али је значајан број незапослених са нижим образовним профилом, као и са високом стручном спремом.

Општина Александровац поседује велике потенцијале за развој туризма – близина Копаоника и Врњачке Бање који су највећи туристички центри у Србији, манастири Руденице, Дренча и Плеш, остаци средњовековног града Козника, Митрово Поље као ваздушна бања, добра саобраћајна повезаност села, пољане – специфична виноградарска насеља, привредно-туристичка манифестација "Жупска берба" са традицијом од скоро шездесет година, Међународни сајам вина, вински и верски туризам су значајни потенцијали у развоју туристичке привреде. Завичајни музеј Жупе и Музеј винарства и виноградарства са винотеком, једини те врсте у земљи, представљају посебан значај у афимацији потенцијала у овом развоју.

Упркос великим потенцијалима, Александровац нема довољно смештајног капацитета (**КОЛИКО ИМА СМЕШТАЈНИХ КАПАЦИТЕТА У ОПШТИНИ**) па је изражен проблем немогућности стравања озбиљније туристичке понуде. Тако је на пример у 2020. години забележено само 1.086 регистрованих ноћења. Општина Александровац и локално становништво ангажовано у туризму тренутно може да понуди само кратке факултативне излете са различитим темама: културни, верски, спортски, вински, активни и други видови туризма, самостално или у комбинацији више тема, у зависности од интересовања група туриста.

Богато културно-историјско наслеђе општине Александровац у које, између осталих, спадају Витковачко поље са археолошким налазиштем из периода неолита, средњовековни град Козник, уникатне Жупске пољане (привремена насеља винара из околних планинских регија који су имали винограде у Жупи), институције у области културе и културне манифестације (о чему ће касније бити више речи) представљају једну од најважнијих основа развоја туризма у будућности.

Пет манастира, међу којима су на далеко познати манастири у Дренчи и Руденици, као и скоро тридесетак храмова пружају општини Александровац могућност развоја верског туризма.

Вински туризам је све присутнији у последњим деценијама. Преко 80 регистрованих винарија, „Вино Жупа“ као један од највећих произвођача вина у Србији са својим дегустационим салама, аутентични и једини те врсте у Србији Музеј винарства и виноградарства носиоци су винског туризма у винској регији са највећом понудом, која је на винској карти Србије убележена као "Вински пут Жупа".

Сеоски и активни туризам имају све више поклоника у последње време. Општина Александровац има све услове да направи значајнији искорак у тој области и привуче велики број гостију који желе да одређено време проведу у атрактивном природном окружењу. Планинарење, бициклизам, лов и риболов у руралном окружењу представљају аутентичну туристичку понуду Жупе која ће сигурно бити обогаћивана у наредном периоду.

ЗДРАВСТВО

Здравствени центар Добривоје Гер Поповић-Александровац. Одрживи развој локалне заједнице ослања се на обезбеђење високог квалитета услуга из области здравствене заштите. У оквиру јавног сектора институција која је носиоц активности из ове области је Дом здравља "Др Добривоје Гер. Поповић"

Дом здравља у Александровцу је основан 25. марта 1953. године одлуком Среског већа Народног одбора Среза Жупског. Од 1989. године Дом здравља је укључен у састав Здравственог центра Крушевац, где је био све до 13. јуна 2006. године када је на седници СО Александровац донета одлука о издвајању из Здравственог центра Крушевац и оснивању Дома здравља под именом "Др Добривоје Гер. Поповић".

Дом здравља "Др Добривоје Гер. Поповић" у свом саставу има 3 здравствене станице са седиштем у Плешу, Ратају и Горњем Ступњу, и 9 здравствених амбуланти са седиштем у Јелакцима, Плочи, Доброљупцима, Трнавцима, Суботици, Доњем Ступњу, Лаћиследу, Мрмошу и Доњој Великој Врбници.

Укупан број запослених је 138 радника, од чега је 112 здравствених радника (39 доктора медицине и стоматологије и 73 медицинских и стоматолошких сестара - техничара), а 26 је немедицинских радника. Учешће медицинских радника је 81,15 % а учешће лекара 28,26 % од укупног броја радника. Немедицински радници (административни, технички и помоћни) учествују са 18,84 %.

У обављању здравствене делатности на примарном нивоу Дом здравља пружа превентивне, дијагностичке, терапијске и рехабилитационе услуге из области опште медицине, педијатрије, гинекологије и акушерства, ургентне медицине (хитне медицинске помоћи), поливалентне патронаже и здравствене неге, дечије, превентивне и опште стоматологије, физикалне медицине и рехабилитације, радиолошке и лабораторијске дијагностике, као и специјалистичко консултативне услуге из интерне медицине, психијатрије (заштита менталног здравља) и офтамологије.

Возни парк Дома здравља чине 11 санитарних возила је 11, од којих медицинску опрему имају 4 возила.

Дом здравља је опремљен одговарајућом опремом за медицинске услуге које пружа становништву. Одељење хитне медицинске помоћи располаже са 3 екг апарата, 2 апарата са кисеоником, стерилизатором, инхалатором и 2 дефибрилатора. Поред тога, Дом здравља располаже са основним дијагностичким рентгенфрафским системом, ултразвучним апаратом, биохемијски аналајзером и 9 екг апарата.

Приватна лекарска пракса је заступљена на територији општине Александровац, и то кроз рад 9 ординација, од чега су 4 стоматолошке.

Секундарну здравствену заштиту стовиштво општине Александровац остварује у Општој болници Крушевац.

На територији општине Александровац ради седам апотекарских установа.

КУЛТУРА

Културни живот, па према томе и културна историја Александровца имају почетке у двама деценијама крајем деветнаестог века, када се, постепено, и на темељима школског система и школске зграде, у којој су се најчешће на светосавским забавама, окупљали ђаци, учитељи, грађани и сељани мале вароши и околине. Иако скрајнут, без директних саобраћајних веза са Крушевцем, па потом Београдом, Александровац уз све бројније школске нараштаје, добија новине, публикације, повеље и хералдику, а деведесетих година и прву књижару, у колонијалној радњи Николе Милосављевића Џамбаса.

Трговачке и занатлијске забаве су имале карактер културног садржаја и уметничких детаља, а студенти и официри, пореклом из Жупе, доносили су и позоришне, књижевне, па чак и филмске сензације. Народне радиности и вештине (ћилимарство, резбарство, клесарство, итд) доживеле су ширу друштвену афирмацију. Културни живот се развијао посебно између Два светска рата, организовале су се културно - просветне манифестације највише на основи народне културе и стваралаштва. У том периоду је покренуто Аматерско позориште и биоскоп "Браћа Симић" .

После Другог светског рата културни живот се развијао паралелно са развојем заједнице. Велики подстицај развоју културе у Александровцу дала је изградња и отварање објекта Дома културе где су сви облици културног и уметничког живота добили широко и функционално место.

Данас се културни живот заснива на раду неколико институција културе – Народној библиотеци, Дому културе "Милосав Буца Мирковић", Културно-просветној заједници "Жупа", Завичајном музеју Жупе и Музеју винарства и виноградарства.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА

Библиотечка делатност бележи као свој почетак оснивање Читалишта у Кожећину, 18. јануара 1872. године, по старом календару. О томе сведочи Извешће о стању читаонице кожећинске од 29. децембра 1874. године. Једна од најстаријих и најважнијих установа у нашем крају творевина је локалних интелектуалаца – попова, учитеља, трговаца који су знали да су књиге неопходне за писменост и образовање становништва. Заједно са људима и књиге су прошле голготу Првог светског рата, када је Библиотека уништена.

Између два Светска рата постојало је више приватних библиотека, покренута је и Школска библиотека, док је група напредних омладинаца, ђака, интелектуалаца, радника и занатлија обновила Градску народну библиотеку 1928. године која је и данас активна.

Основна делатност Народне библиотеке је прикупљање, обрада, заштита, чување и обезбеђивање библиотечно-информационе грађе. Делатност подразумева евидентирање, сређивање, објављивање издавање на коришћење библиотечке грађе, односно пружање услуга својим члановима. Поред основних, Народна библиотека се бави и другим активностима - обележава државне, верске и међународне празнике пригодним свечаностима (изложбама књига, фотографија, текстова, докумената...), организује промоције књига, књижевне вечери, едукативна дружења, причаонице, радионице и др., пружа стручну помоћ у изради семинарских, матурских и дипломских радова, одабир грађе, коректуру и лектуру.

Библиотека обавља библиотечку делатност у простору од 180 м², у згради Дома културе у Александровцу, што чини само 18 % од 1.000 м² колико би минимално требало да има по важећим стандардима, без одговарајућих услова (влага, грејање и др.) и опреме. Народна библиотека данас има 69.257 књига и 892 чланова. Тренутно у Народној библиотеци ради седморо запослених.

ДОМ КУЛТУРЕ "МИЛОСАВ БУЦА МИРКОВИЋ"

Дом културе „Милосав Буца Мирковић“ је смештен у центру Александровца у објекту површине од 1.541 м² у основи. Најважнији део објекта је Велика сала Дома културе која се користи за биоскопске пројекције, позоришне представе и остале културне приредбе које се приређују у Александровацу (предшколске и школске годишње приредбе, позоришни и музички фестивали, фолклорне и рецитаторске смотре, циркуске и мађионичарске представе и др.). Капацитет сале је 275 места за седење и још 100 места на балкону.

Техничка опремљеност објекта је солидна, али треба да се ради на модернизацији и замени дотрајалих техничких уређаја. Дом културе данас функционише са 18 запослених. Што се тиче стручне спреме запослених, преовлађује средња стручна спрема, док су у мањем броју заступљени запослени са вишом и високом стручном спремом.

КУЛТУРНО ПРОСВЕТНА ЗАЈЕДНИЦА

Културно просветна заједница „Жупа“ је основана 2013. године и правни је наследник Културно просветне заједнице Александровац која је постојала дуги низ година. Културно просветна заједница запошљава четири радника: секретара, уредника програма културе, референта административних послова и помоћног радника.

Културно просветна заједница се бави развојем културно уметничког аматеризма у општини Александровац; образовањем омладине и одраслих у области фолклорног стваралаштв; развојем уметничког и књижевног стваралаштва и сценске уметности, организује само или у заједници са другим организацијама концерте, представе, радионице и друге тематске скупове у вези са реализацијом утврђених циљева за своје чланове на непрофитној основи, учествује на различитим манифестацијама из области културног стваралаштва, бави се организовањем и радом културно уметничких, просветних и научних друштава и домова културе, организовањем манифестација народног стваралаштва, организовањем рада сликара и вајара аматера у оквиру клубова и друштава, организовањем рада песника аматера, организовањем рада певача аматера у оквиру омладинског, мешовитог, мушког и женског хора, организовањем разноврсних такмичења аматерског карактера.

Културно просветна заједница је организатор или су-организатор већине културних догађања у општини Александровац, као што су **"Жупска берба"**, **"Сусрети села"**, **"Буцини дани"**, **"Глишићеви дани"**, такмичење рецитатора, Фестивала фолклора **"Да се не заборави"** и др.

КУЛТУРНЕ МАНИФЕСТАЦИЈЕ

ЖУПСКА БЕРБА Најпознатија привредно - туристичка манифестација овог дела Србије. Сваког септембра, почев од 1963. године, окупља најбоље жупске винаре и виноградаре у славу почетка бербе грожђа. Сваке године, стотине хиљада гостију из земље и иностранства похрли пут Жупе да уз богат културно - уметнички програм(три дана међународног фестивала фолклора) и обиље разноврсне хране ужива у вину са чувене фонтане вина и радује се заједно са гостопримљивим домаћинима новој берби и младом вину. Више информација се може наћи на www.zupskaberba.rs

ПОЉАНСКО ГРНЕ. Такмичење у спремању посног купуса и пасуља у земљаним посудама (грне). У циљу афирмације пољане као аутентичних жупских насеља кроз низ манифестација оживљавају се већ заборављена насеља која у својим подрумима чувају тајне жупских винара. Сваке године једног викенда за време Петрових пости у пољани Лукаревини враћамо се у прошлост када је Лукаревина „живела“ уз фрулаше, културно уметничка друштва, домаћине, пољаке, надничаре...

РАСИНСКИ КОТЛИЋ У прелепом амбијенту поред реке Расине у селу Пlesh сваке године се одржава такмичење у спремању хране у разним дисциплинама. Специјалитет је рибља чорба од кркуше која је ухваћена у реци Расини. Ова манифестација афирмише „Горњу Жупу“ као озбиљну туристичку дестинацију која у долини горњег тока реке Расине поред прелепе природе има десетак ресторана са рибњацима калифорнијске и поточне пастрмке.

КОЗАРТ је међународни фестивал класичне музике који се од 2008. године одржава у прелепом амбијенту Александровца, у срцу надалеко познатог жупског српског виногорја. Овај фестивал је једини летњи фестивал те врсте у Србији и једини фестивал класичне музике на простору бивше Југославије који има програм инклузивног карактера посвећен деци који спаја и зближава децу са посебним потребама са свом осталом децом из александровачког краја и целог региона. КозАрт је поносан што је до сада угостио значајне уметнике из Србије и околних земаља.

КОЗНИК – ГРАД ВИТЕЗОВА се одржава на срењовековном граду Кознику који се налази на 15 км од Александровца и Бруса. Комплетна сценографија са владарском двораном, занатским радионицама, шталама, тремовима, великим бројем барјака, застава, штитова, глумаца и волонтера у средњовековним костимима као и богат програм посетиоце бар на један дан враћа у српски средњи век.

На овом догађају наступају и ансамбли средњовековне музике, реконструктивне витешке групе и гости из иностранства који учествују на међународном витешком турниру. Гозбу сачињавају и разна јела, заливена најбољим жупсим винима. Једина валута којом се тргује на Кознику и којом можете купити храну, вино и сувенире је златник са знаком Козника и Стефана Лазаревића и ови златници се купују на улазу у град.

Оно што је посебна атракција је управо сама локација Козника који се налази на готово 922 метра надморске висине на месту са кога се простира невероватан видик.

ГЛИШИЋЕВИ ДАНИ се одржавају од 1994. године у Великој Врбници и Александровцу. Ова манифестација посвећена је једном од наших највећих прозних писаца Миловану Глишићу, који је 1884. године као члан пописне комисије тадашње Краљевине Србије, боравио у Жупи и инспирисан њоме написао и „Прву бразду“

СПОРТСКО ТУРИСТИЧКА МАНИФЕСТАЦИЈА “МИТРОВО ПОЉЕ”. Преко хиљаду и пет стотина учесника у разним спортским дисциплинама сваке године почетком јула месеца се окупи у Митровом пољу на спортским теренима у одмаралишту Црвеног крста да одмере своја умећа у фудбалу, кошарци, рукомету, стоном тенису, шаху, стрељаштву и многим другим дисциплинама. Такође се традиционално се на овој манифестацији организује и ликовна колонија од еминентних уметника из земље и иностранства. Свих дана манифестацију прожима богат културно уметнички програм.

ДАНИ РАСИНЕ се одржавају у склопу велике манифестације „Дани Дунава“ која се годинама одржава у нашој земљи и на реци Расини. Поред низа активности у току године са циљем заштите реке и њене околине, „Дани Расине“ се одржавају у априлу месецу пред почетак туристичке сезоне у долини Расине.

МЕЂУНАРОДНИ САЈАМ ВИНА "ЖУПА". Сваке године најбољи винари из Жупе буду домаћини колегама из земље и иностранства. Сајам је такмичарског карактера где се учесницима додели велики број награда. Поред главне активности Сајам нуди и додатне садржаје као што су дегустација и продаја производа, склапање договора са представницима угоститељских и трговачких кућа, округли столови и предавања о вину, презентације дизајнерских решења и амбалаже, размену искустава, културни програм, обилазак жупског краја (виногорје, винарије, манастири, пољане и др.

ЗАВИЧАЈНИ МУЗЕЈ ЖУПЕ

Завичајни музеј Жупе у [Александровцу](#) је отворен 1991. године. Заузима достојно место и углед у стручним круговима, научној и широј јавности и афирмисана је институција у области заштите културних добара. Настанак музеја везан је пре свега за удружење „Collegium historicum Župa“ тј. дружине основане при Гимназији у Александровцу, седамдесетих година прошлог века, која је више деценија радила на сакупљању, чувању и презентовању културно–историјског богатства овог краја. Из њиховог вишедеценијског преданог рада је прво настала Завичајна збирка смештена у Дому културе, а касније и музеј.

Музеј је од отварања смештен у најужем центру Александровца. Укупна површина подрумског и спратног дела музеја износи 381 м² и у њему је смештена археолошка, етнографска и историјска поставка са око 3.000 предмета.

Највреднији експонати су четири неолитске статуе које припадају винчанској културној групи са локалитета Витковачко поље, а дела су првих земљорадника са ових простора пре око 6.000 година. Осим епохе неолита, у археолошкој поставци Завичајног музеја Жупе се налази још неколико вредних експоната из каснијих периода. Пре свега треба поменути бронзану секиру и римски ратнички појас са локалитета Ивковића куће, који су такође познати широј научној јавности.

Најбогатија поставка је етнографска са преко 600 предмета којим се реконструише живот у жупским виноградарским насељима која се називају Пољане и јединствена су на овим просторима. Историјска поставка представљена је већим делом фотографијама које прате историјски развој Жупе од краја 19. века до данас. Такође, ова поставка садржи делове наоружања из времена [Првог српског устанка](#), [Првог и Другог светског рата](#), као и обиље докумената из тог периода.

Завичајни музеј Жупе бави се и издавачком делатношћу. Најзначајнији је "Жупски зборник" који се објављује на годишњем нивоу, а по први пут 2012. године штампан је и тематски зборник у коме се налазе радови везани за изучавање нематеријалног културног блага Жупе. Сваке године се у организацији Завичајног музеја Жупе одржи на десетине

изложби, концерата, књижевних вечери, а у последњих неколико година рад Музеја је сконцентрисан на активности на терену, тј. на прикупљању, обради и презентацији културног блага Жупе. Музеј сваке године организује манифестацију "Козник - град витезова", која се сваког августа одржава на сердњовековном граду Кознику.

МУЗЕЈ ВИНАРСТВА И ВИНОГРАДАРСТВА

Музеј винарства и виноградарства, по много чему јединствен у земљи, основан је одлуком Скупштине општине Александровац 31. марта 2000. године. Музеј је смештен у објекту који је саграђен у провансалском стилу 1926. године, у коме је тада отворена специјализована Винодељско-воћарска школа из које је изашло на стотине виноградара и винара, доктора наука па и академика.

Прва стална музејка поставка за посетиоце је отворена 2005. године и данас броји више од 3.000 експоната. Изложени су прибори, алати и справе који су се користили за гајење винове лозе у виноградима, за прераду грожђа и производњу вина у винским подрумима. У етнографској поставци највећу пажњу посетилаца привлачи приказ живота у пољанама, сезонским виноградарским насељима, грађеним средином и крајем 19. века у којима су виноградарски живели онолико колико је то захтевала технологија гајења винове лозе, а осталих месеци у подрумском делу одлагало се и чувало вино.

Музеј винарства и виноградарства се састоји из више међусобно повезаних целина:

Пољански двор - одаја одише традицијом минулих векова сведочећи о начину живота, виноградарству и винарству на просторима Жупе - Океанији винове лозе.

Врионица - на истом месту као и 1926. године, стоје уређаји и справе којима је грожђе прерађивано на стари, традиционални начин.

Кроз векове - одаја посвећена Светом Трифуну, заштитнику виноградара и винара.

Винари - просторија у којој су представљене жупске винарије.

Хол и ходници - многобројне фотографије на зидовима пространих ходника сведоче о минулим деценијама виноградарства и винарства на простору Александровачке Жупе, а белешке о утисцима и многобројним посетиоцима се свакодневно уносе у Музејску књигу утисака и летопис.

Домаћин - просторија у којој ће сваки посетилац, након обиласка Музеја, бити домаћински примљен и почашћен онако како то традиција у Жупи налаже.

Винарски збор - просторија за окупљање виноградара, за разговоре о вину, за сусрете песника, сликара, глумаца. У великој сали Музеја која прима 140 посетилаца током целе године се организују разни културни програми.

Круг музеја - при доласку и одласку, посетиоцима ће поглед по природи ствари бити заустављен на старом противградном топу, шинским колима, сувенирници, летњиковцу и другим многобројним експонатима.

Поред примарне делатности прикупљања, заштите и излагања експоната којима се илуструје и документује историјски пут развоја виноградарства и винарства у Србији, Музеј има значајну улогу у организацији манифестација од значаја за општину

Александровац као што су *Међународни сајам вина*, када се у Музеју прикупљају узорци вина, организује оцењивање квалитета вина, израђује каталог учесника итд, потом *Жупска берба*, организацијом Винске улице у којој се представљају жупске винарије, *Свети Трифун*, организацијом литерарног и ликовног конкурса и културног програма као и верског обреда са свештенством и винарима.

Из године у годину увећава се број посетилаца, како домаћих тако и иностраних, као и организованих туристичких група које поред Музеја винарства и виноградарства, где се упознају са историјатом и традицијом, посећују и породичне винарије у Жупи.

ОБРАЗОВАЊЕ

Школство у Жупи има богату традицију – 183 година је протекла од оснивања прве школе у Кожетину, 179 у Јелакцу, преко 130 у Великој Врбници, Трнавцима, Плешу, Плочи и Ратајама. После више реорганизација, школе су 1996. године преживеле драстичну рационализацију – од 8 осморазредних школа настале су 2 основне школе са издвојеним одељењима. Предшколско васпитање је покренуто 1978. године.

Образовање са данас у Александровцу спроводи у Предшколској установи "Наша радост", основним школама "Аца Алексић" и "Иво Лола Рибар", Средњој школи "Свети Трифун", док се подршка образовању пружа кроз Дом ученика средњих школа "Свети Трифун". За рад образовних институција у општини испред Министарства просвете надлежна је Школска управа у Крушевцу.

ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ

Предшколска установа "Наша радост" почиње са радом 01.09.1978. године. Установа успешно остварује делатност васпитно-образовног рада, неге, превентивно-здравствене заштите, исхране и социјалне заштите деце предшколског узраста.

Органи управљања су директор, Управни одбор, Савет родитеља, стручни органи и тимови. Предшколска установа је годишњим планом за 2019/2020 годину утврдила чланове, циљеве и задатке следећих стручних органа, актива и тимова: Педагошки колегијум, Васпитно-образовно веће, Актив медицинских сестара, Актив васпитача, Актив за развојно планирање, Тим за самовредновање, Тим за инклузивно образовање, Тим за заштиту деце од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања, Тим за стручно усавршавање, Тим за обезбеђивање квалитета и развој установе, Тим за кризне ситуације, Тим за сарадњу са родитељима, Тим за уређивање средине, Тим за јавне манифестације и Тим за примену нових технологија. У Установи је тренутно запошљено 82 радника.

Установа тренутно има 583 деце у 17 васпитних група у матичној установи, од чега по три јаслене групе (млађа, средња и старија), васпитне групе деце млађег узраста и три васпитне групе деце средњег узраста и по четири васпитне групе деце средњег узраста и васпитне групе деце предшколског узраста. Поред тога, формирано је и 17 припремно мешовитих група на терену.

Поред редовних активности, Предшколска установа учествује у низу манифестација које се организују током године: Дечји маскенбал - Отварање манифестације "Жупска берба" (у септембру), Дечја недеља - Дан установе (у октобру), Дан правилне исхране (у октобру), Недеља пријатељства - Дан толеранције, Светски дан детета (у новембру), Фестивал науке (у новембру) и др. И Установа такође учествује у међународним пројектима као што су eTwinning, Еко школа и др.

ОСНОВНО ОБРАЗОВАЊЕ

У Александровцу постоје две основне школе - "Иво Лола Рибар" и "Аца Алексић".

Основна школа "Иво Лола Рибар". Школа је почела са радом 1984. године као матична школа са пет издвојених одељења. Одлуком Министарства просвете Републике Србије о реконструкцији мреже школа 1996. године Основној школи "Иво Лола Рибар" припојене су три осморазредне школе са њиховим издвојеним одељењима. Од тада школа функционише као заједница 4 осморазредне и 15 четвороразредних школа, са седиштем у централној – градској школи у Александровцу. Основна школа "Иво Лола Рибар" са својом мрежом покрива 19 насељених места, односно половине Општине Александровац.

Школски објекти који припадају Основној школи "Иво Лола Рибар" лоцирани су у пречнику од око 30 км. Школске 2018/19 године, школа је бројала 739 ученика разврстаних у 58 одељења (12,7 ученика по одељењу). У следећој табели приказан је преглед броја ученика по појединачним школама у школској 2018/19 години и поређење са истим у школској 2013/14 години:

Назив школе	Број ученика школска 2013/14	Број одељења школска 2013/14	Број ученика школска 2018/19	Број одељења школска 2018/19
Александровац	417	19	368	16
Витково	17	2	13	2
Стубал	10	1	10	2

Доњи Вратари	11	1	4	1
Лесеновци	1	1	0	/
Дренча	5	1	0	/
Доброљупци	35	6	30	5
Шљивово	8	1	6	1
Љубинци	9	1	4	1
Горње Злегиње	86	6	123	9
Трнавци	11	2	8	1
Суботица	17	2	22	2
Гаревина	18	2	11	2
Горњи Ступањ	17	2	6	1
Лаћислед	70	6	66	6
Дашница	9	1	14	2
Доњи Ступањ	32	2	31	4
Мрмош	24	2	15	2
Доња В. Врбница	5	1	8	1
Свега:	802	59	739	58

У последње време јеприсутна тенденција смањења укупног броја ученика у већини издвојених одељења и матичној школи. Такође, уочен је пораст броја ученика у издвојеним одељењима у: Горњем Злегињу, Лаћиследу, Дашници, Доњој Великој Врбници и Суботици. У школској 2019/20 години је запажен пораст броја уписаних ученика првог разреда у односу на претходне школске године. У школи је запослено 129 радника.

Основна школа "Аца Алексић". Школа је отпочела са радом 1837. године у Кожетину. Поред матичне школе у Александровцу, са 6 издвојених четвороразредних одељења, школа у свом саставу поред има још три основне школе у Плешу, Плочи и Ратају са издвојеним четвороразредним одељењима тих школа. У саставу матичне школе, од седамдесетих година прошлог века, налазе се и два одељења за децу са тешкоћама у развоју.

Основна школа "Аца Алексић" има укупно 1.077 ученика. Рад се одвија у матичној школи у Александровцу коју похађа 760 ученика, распоређених у 65 одељења. Функционишу и три одељења продуженог боравка за ученике од 1-4 разреда. Настава се одвија у две смене. У оквиру матичне школе функционише савремено опремљена кухиња за исхрану ученика. Спортске активности у оквиру наставе физичког васпитања изводе се у фискултурној сали и на школском игралишту. Предметна настава изводи се у кабинетима.

Школски објекти у издвојеним одељењима су значајно реновирани, чиме су побољшани услови за извођење наставе. Евидентно је да се број ученика у овим школама смањује, тако да је у претходним годинама неколико одељења или затворено или пред затварањем због недовољног броја ученика.

У школи ради 149 радника, од којих је 100 разних стручних профила, док је 49 осталих радника (31 помоћни радник, по 7 мајстора одржавања и радника у кухињи и по 2 на правним, кадровским и административним пословима, финансијама и рачуноводству.

СРЕДЊЕ ОБРАЗОВАЊЕ

Средња школа Свети Трифун са домом ученика у Александровцу је формирана далеке 1926. године под именом Специјалне винодељске воћарске школе. Школа је формирана захваљујући постојању Државног воћног расадника са економијом од 40 хектара. Расадник је основан далеке 1891. године ради обнове напуштених винограда уништених филоксером. Школа поседује вински подрум изграђен 1924. године по узору на подрум у Француској. Школа је располагала и ђачким интернатом, на жалост угашен је седамдесетих година прошлог века.

Школа је била јединствена у старој Југославији тако да и данас у свим новоствореним државама Југославије имамо стручњаке који су завршили ову пољопривредну школу. Ова школа је изнедрила генерације стручњака који су допринели развоју пољопривредне производње а нарочито виноградарско-воћарске и винарске производње. Школа је седамдесетих година саградила о свом трошку бетонску бачву за продају својих пића. Та бачва је сада туристичко и атрактивна грађевина Александровца.

Школски поседује подрум, погон за прераду грожђа и чување вина, лабораторију и радионицу за прехрамбену групу предмета, радионицу за пољопривредну групу предмета, пољопривредне машине, магацински простор, лагум за чување вина и котларницу. Школска економија се састоји од парковске површине од 1 ха, засади под виноградом 7 ха, воћнаци 3.5 ха, ливадске површине 40 ха, површине под шумом 20 ха, повртњак 0.50 ха, објекат за сточарство, користиће се уговором са ветеринарском станицом.

Школа има и сопствену библиотеку која поседује комплетну лектуру, стручне књиге као и већи број књига белетристике. Библиотека је у протеклој школској години имала око 500 чланова. Библиотека поседује 1 рачунар и 14.837 број књижевног фонда.

Седамдесетих почиње са радом Машинска школа и Гимназија. Просветном реформом долази до интеграције и усмереног образовања. Данас у оквиру Средње школе "Свети Трифун" постоје Гимназија, Пољопривредна школа, Прехрамбена школа и Машинска школа. Од отварања инерната у склопу средње школе, све је више деце са територија других, најчешће суседних општина која уписују средњу школу у Александровцу.

Школски интернат се налази у склопу школе. Од отварања интерната у склопу Средње школе, све је више деце са територија других, најчешће суседних општина која уписују средњу школу у Александровцу. Интернат је опремљен по најсавременијим стандардима и функционише пуним капацитетом за смештај 60 ученика, распоређених у 10 четворокреветних и 4 петокреветних соба, подељени на мушки и женски део. Све собе су четворокреветне са купатилом. Собе су опремљене савременим намештајем и опремом: ТВ-уређај, прикључак за интернет и бежична "WIFI" мрежа.

Средња школа „Свети Трифун“ данас представља једну савремену школу која може да одговори свим захтевима садашњег времена. Поседује изузетне просторне, материјалне и кадровске услове за комплетно образовање и васпитање младих нараштаја. У школској 2020/21 години има 27 одељења са 622 ученика, распоређених у следећим образовним профилима: пољопривредни техничар, виноградар-винар, прехрамбени техничар, оператер у прехрамбеној индустрији, пекар (трећи степен), машински техничар за компјутерско конструисање и Гимназија. Приметно је значајно опадање броја ученика јер их је у 2016/17 школској години било 761.

СПОРТ

Спорт, као најатрактивније подручје физичке културе и неодвојиви део културе у најширем смислу, заузима важно место у животу Жупљана. Разлози томе су, пре свега, велике могућности утицаја на здравље и свестран развој младих који су централни субјекти у спорту, затим, основна и вековна тежња и потреба за такмичењем и доказивањем, што је својствено менталитету у овом окружењу, такође, вредни резултати који се постижу, али и богата традиција спорта у Жупи, чији појединачни трагови имају корене у далекој прошлости.

Општина Александровац има веома значајне спортске капацитете, које чине како савремени спортски објекти тако и успешни спортски клубови и друштва

Спорт у Жупи има веома дугу традицију, дужу од једног века. Фудбал и рукомет су најпопуларнији, док су неке од спортских дисциплина временом прешле у историју. Према истраживањима Светомира Томића, садржаним у рукопису за књигу "Спортски живот у Жупи током XX века", најстарија спортска дисциплина је лов. Жупљани су још 1898. године имали своје Савезно ловачко удружење Александровац које је окупљало велики број чланова. Фудбалски клуб "Жупа" је основан јоше 1922. године. У Александровцу је од 1928. године постојало "Соколско друштво" а од 1952. године Друштво за телесно васпитање "Партизан". При наведеним спортским организацијама или самостално, организоване су бројне спортске дисциплине: планинарство, извиђачи, гимнастика, бокс, рвање, џудо, карате, боди билдинг.

У Жупи се у периоду после Другог светског рата успешно игра кошарка, одбојка, тенис, стони тенис, бадминтон, бициклизам, мотоциклизам, аутомобилизам и у новије време картинг. Сада далеке 1937., 1938. и 1939. године Жупа је дала троструког коњичког победника војске Мале Антанте. Поред лова, велики број Жупљана се бавио и бави риболовом. Куглање датира још из 1928. године, а играње билијара од 1933. године. Шах је био и остао омиљена игра великог броја Жупљана, посебно младих. У свим наведеним спортовима Жупљани су постизали запажене резултате и освајали бројне медаље и признања. Као што је већ речено, данас, на истеку XX века, најпопуларнији су фудбал и рукомет.

Данас спортски клубови представљају запажени ресурс локалне заједнице који се огледа у постојању 28 клубова, са око 1.500 такмичара, који се активно такмиче у разним категоријама од "петлића" до сениора. Успеси које нижу жупски спортисти делом су заслуга постојања спортских терена и објеката који су адекватно опремљени за бављење професионалним и рекреативним спортским активностима.

Општина Александровац, преко Савеза спортова, финансира све клубове у свим ранговима такмичења. Тренутно Савез спортова окупља 23 клубова и једно спортско удружење – Фудбалски савез општине Александровац и управља са три објекта: Халом спортова, мини пич тереном и отвореним тереном за мале спортове „Маракана“.

СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Криза која је присутна у нашем друштву већ неколико деценија имала је великог утицаја и на живот становника општине Александровац. Привреда стагнира, велики број предузећа је престао да ради и велики број људи остао без запослења а самим тим и без неопходних средстава за живот. Развој пољопривреде је на ниском нивоу. Не улаже се довољно у механизацију и осигурање земље и усева па се често деси да услед елементарних непогода (град, суша, поплаве) људи остану без свега у шта су улагали.

Имајући у виду савремен демографске тенденције присутне у општини - механички одлив становништва, негативни природни прираштај, демографско пражњење брдско-планинског подручја, регресивну структуру становништва (просечна старост становништва је 44,3 године, за мушкарце 43,4 и за жене 45,2 године), значајан пад радно способног становништва (приближно је исти број радно способног и издржаваног становништва) и др., велику стопу незапослености, уз свеопшту економску ситуацију у земљи, долази се до закључка да су потребе становништва за социјалном заштитом велике.

Кључне институције у области социјалне заштите су Општина Александровац и Центар за социјални рад Александровац.

Општина Александровац финансира социјалну заштиту свог становништва дефинисане Одлуком о правима и услугама у социјалној заштити општине Александровац коју је усвојила Скупштина општине Александровац.

У оквиру Општинске управе Александровац постоји Одељење за општу управу и друштвене делатности које, између осталог, обавља следећепослове:

- послови који се односе на функционисање установа из области социјалне заштите;
- праћење рада установа у смислу нормативно-правне регулативе и обезбеђивање материјално-финансијских услова за њихово функционисање;
- подстицање и суфинансирање активности удружења грађана из различитих области од јавног интереса за општину;
- обављање изворних и поверених послова из области борачко-инвалидске заштите;
- обављање изворних и поверених послова из области дечије заштите: утврђивање права на дечији додаток, родитељски додаток, накнаду зараде за време породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета, накнаде трошкова боравка у предшколској установи за децу без родитељског старања и за децу са сметњама у развоју, послове утврђивања права на једнократну новчану накнаду за прворођено дете и новчану накнаду за незапослене породиље;
- послове повереништва Комесаријата за избелице и миграције и друге послове у складу са законом

У буџету локалне самоуправе за 2020. годину су предвиђени следећи трошкови за реализацију Програма бр. 11 – Социјална и дечја заштита, а који се исплаћују преко Центра за социјални рад Александровац:

РБ	Назив	Вредност (РСД)
1	Једнократне новчане помоћи и други облици помоћи	9.150.000,00
2	Дневне услуге у заједници	900.000,00
3	Саветодавно терапијске и социјално едукативне услуге	200.000,00
4	Подршка реализацији програма Црвеног крста	5.000.000,00
5	Подршка деци и породици са децом	17.200.000,00
6	Подршка особама са инвалидитетом	8.000.000,00

Центар за социјални рад општине Александровац је једина установа социјалне заштите у општини. Основан је 1977. године одлукама општина Александровац и Брус као заједнички центар за социјални рад за општине Александровац и Брус са седиштем у Александровцу. Као такав је функционисао све до 1983. године када долази до одвајања и формирања два посебна општинска центра за социјални рад Александровац и Брус.

Центар своју делатност заснова на улози и задацима дефинисаним Законом о социјалној заштити, Породичним законом, Правилником о организацији, нормативима и стандардима рада центара и Одлуком о правима и услугама у социјалној заштити грађана општине Александровац.

Центар запошљава 10 радника, од чега 9 финансира Република (директор, 6 стручних особа и 2 помоћна радника) док 1 правник ради на пословима проширених права и кога финансира локална самоуправа. Центар има проблем веома чест у малим срединама где не постоји могућност да се рад организује по службама, већ су радници приморани да раде све врсте послова што им не оставља простора за специјализацију у одређеним областима што би било у интересу корисника и квалитета рада.

Центар је 1992. године добио адекватан простор за рад. Располаже простором од 150 м² у оквиру којих постоји 8 канцеларија, тоалет и чајна кухиња. Сви радници имају своје канцеларије. Све канцеларије су адекватно опремљене за рад. У свакој канцеларији поред основне опреме неопходне за рад постоји компјутер, штампач, телефон, интернет. Сви радници поседују основна знања о раду на рачунарима.

Једна од тешкоћа у раду и организовању послова Центра је ограничена приступачност корисницима. Центар се налази у посебном делу стамбене зграде, са засебним улазом на првом спрату, стога степенице представљају озбиљну препреку за старије и кориснике који се теже крећу. На степеништу постоје рукохвати али не постоји могућност приступа инвалидским колицима. Због положаја Центра и распореда просторија не постоји могућност уградње рампе ни лифта.

У току 2019. године Центар је радио са укупно 1.068 корисника. Највећи број корисника живи у руралном делу општине. Поједина села, поготову у горњем, планинском делу Жупе су углавном насељена старим лицима која нису у могућности да

самостално зарађују за живот, те им је стога неопходна помоћ заједнице како би задовољили своје основне животне потребе.

Посебан проблем представља велики број особа које спадају у неку од социјално угрожених група, а неки чак у више: деца, особе са инвалидитетом, стари, самохрани родитељи и др.

Деца. Око 1/5 корисника услуга Центра чине деца. Највећи број деце корисника потиче из материјално угрожених породица, затим деца из породица са породичним проблемима, деца са проблемима у понашању, деца чији родитељи из различитих разлога нису у могућности да се старају о њима као и деца се инвалидитетом. Највећи број деце корисника је укључен у основношколско и средњошколско образовање. Велики број истурених одељења основних школа из Александровца омогућава деци из удаљених села да редовно похађају школу.

Под старатељством се у току 2019. године налазило 19 малолетних корисника, 17 под привременим и 2 под сталним старатељством. Највећи број ове деце је под старатељством јер родитељи нису били у могућности да се адекватно старају о њима, деце чији су родитељи злоупотребили или занемарили права из садржине родитељског права, деце чији су родитељи лишени пословне способности или су преминули.

На евиденцији Центра постоји 14 хранитељских породица од којих су 3 сродничке Све хранитељске породице су у току имају децу на смештају. Велики проблем у раду са децом представља мали број прихватилишта и њихова удаљеност (најближа прихватилишта за децу су удаљена по 100 км).

У току 2019. године у Центру је рађено са 46 деце са проблемима у понашању, од којих су 29 била у сукобу са законом и 17 са асоцијалним понашањем. Малолетних извршилаца прекршаја у току извештајног периода било је 17, док је 12 извршило кривична дела.

Такође, било је 6 пријава од стране школе за вршњачко насиље. Однос према вршњачком насиљу је у последње време подигнут на виши ниво, па су пре свега школе почеле да спроводе прописане процедуре у циљу решавања овог проблема.

Млади, одрасли и стари. У току 2019. године у Центру је рађено са укупно 837 особе старије од 18 година. Највећи број корисника из ове групе је из категорије материјално угрожених корисника, корисника из породица са породичним проблемима, корисника који су занемарени или у ризику од занемаривања, корисника са инвалидитетом, корисника који су жртве насиља.

Већи број старачких, самачких и хронично оболелих старијих корисника је са сеоског подручја. У раду са старијим корисницима све чешће је присутно занемаривање старих од стране деце на начин да им не обезбеђују ни минималне услове за нормалан живот. Центар у тим случајевима интервенише тако што упозорава и указује на њихову обавезу у издржавању родитеља и пружа директну помоћ старим и угроженим лицима.

У току 2019. године на породичном смештају имали смо шесторо младих, а на домском смештају једну младу и 48 одраслих и старих корисника. 22 корисника услуга Центра из ове категорије је под сталним старатељством. За 11 пунолетних корисника је донето решење о привременом старатељству, највећи број у сврху заспућања у поступцима пред судом.

У току 2019. године у Центру је рађено са 93 особе са инвалидитетом, а евидентирано је 180 корисника додатка за туђу негу и помоћ. Најзаступљеније су особе са телесним инвалидитетом, затим са менталним и интелектуалним потешкоћама, особе са сензорним инвалидитетом и особе које су вишеструко ометене. Велики проблем за адекватну бригу о корисницима из ове категорије представља недостатак капацитета у специјализованим установама, пре свега за кориснике са менталним поремећајима. У појединим случајевима најбољи начин збрињавања таквих корисника је смештај у установу али се на исти чека и по неколико година. Посебан проблем је и смештај особа са одређеним дијагнозама, које представљају контраиндикацију за смештај, које нису способне за самосталан живот у отвореној заштити а са друге стране не постоји могућност да се сместе у адекватне установе.

Роми. У општини Александровац ромска популација чини веома мали проценат укупног становништва. Од 84 становника ромске националности, 51 су корисници различитих услуга Центра. Највећи број Рома, који живе у граду, живи у делу који зову „Циганска мала“ у складу са својим обичајима и навикама. Велики број их је радно способан али и поред тога што су у могућности да раде и зараде навикли су да долазе у Центар и константно траже „своја права“.

Од укупног броја две одрасле особе и четворо деце су били под старатељством у току 2019. године. Четворо деце и једна млада особа су били на смештају у хранитељским породицама. Једна девојчица је крајем године због проблема у понашању у хранитељској породици премештена у Дом за децу и омладину „Јефимија“ у Крушевцу.

У току 2019. године ситуација у пружању помоћи Ромима је слична као и претходних година. Већина су корисници сталне новчане помоћи а поред тога стално им се помаже и кроз једнократне новчане помоћи и давања у природи. Поједини корисници се скоро свакодневно појављују у Центру са различитим потраживањима. С обзиром да су они међусобно повезани, чим један добије помоћ са истим захтевима у веома кратком року се појављују скоро сви не сагледавајући на реалан начин своје потребе.

Жртве насиља. У Центру у току 2019. године је рађено са 36 корисника који су били жртве насиља, од чега двоје деце. Број жртава насиља је исти као и прошле године. У већини случајева се понављају жртве и починиоци. Хитне мере удаљења насилника из породице (24) и забрана контактирања и узнемиравања жртве (30) дају позитивне резултате. У највећем броју пријављених случајева заступљено је психичко и физичко насиље. А насилници су најчешће брачни или ванбрачни партнер и сродници (родитељи, син, ћерка, брат, сестра). Иако полиција благовремено изриче хитне мере и тужилаштво их продужава судски поступци трају предуго што насилницима оставља простор за понављање насиља јер се након месец дана, када престану мере, враћају кући. Центар

нема податке о томе колико је насилника судским правоснажним пресудама кажњено за насиље.

Број жртава насиља у породицама је вероватно много већи али Центар веома тешко долази до сазнања о злостављању јер веома мали број жртава пријављује насиље а још увек није у довољној мери развијена свест грађанства о њиховој обавези пријављивања сваког вида злостављања и занемаривања. Када год имају било какво сазнање, стручни радници Центра у складу са својим овлашћењима предузимају све неопходне мере како би на адекватан начин заштитили жртву.

Приступачност објекту није проблем само када је у питању Центар за социјални рад. Већина установа и објеката у граду није прилагођена кретању особа са инвалидитетом, посебно особама у инвалидским колицима. Задњих година доста је урађено на спуштању ивичњака на тротоарима како би се олакшало кретање овим особама.

Удружења. Од локалних услуга из домена социјалне заштите једино су развијене услуге које пружа Друштво за помоћ МНРО Александравац. Они кроз пројекат „Дневни центар“ обухватају 30 корисника и заслужни су за подизање квалитета живота особа са инвалидитетом. Кроз ове пројекте они упоредо раде и са родитељима и помажу им да се лакше носе са проблемима са којима се суочавају. Преко јавних радова кроз пројекат „Јавни радови за особе са инвалидитетом“ запошљавали су особе са инвалидитетом које су у току трајања пројекта примале плату за своје ангажовање и рад.

Почетком 2013. године основано је удружење Рома „Романо шукарипе“ које је настало спајањем два удружења која су раније постојала а које се ангажује на побољшању услова живота Рома у нашој општини. У протеклом периоду ово удружење се ангажовало на успостављању сарадње са локалном влашћу у циљу препознавања потреба и тешкоћа са којима се ова мањинска популација сусреће у општини Александравац и изради општинске стратегије која би се односила на Роме.

НАПОМЕНА: недостаје поглавље о заштити животне средине!